CUMHUR REİSİ İSMET İNÖNÜ'NÜN BOLU'YU ZİYARETİ*

(5-7 Ağustos 1939)

*Erol EVCİN***

ÖZ

Atatürk'ün ebediyete intikali ile TBMM tarafından Cumhur reisliğine seçilen İsmet İnönü'nün yurt sathında gerçekleştirdiği seyahatler dikkate değer özellikler göstermektedir. Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı'nın arefesinde Türkiye'nin büyük sorunlarla yüz yüze geldiği bir dönemde Cumhur reisi İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım ve devlet erkânı ile Bolu'ya gerçekleştirdiği seyahat de devlet ile millet arasındaki ilişkilerin seyri açısından önem arz etmektedir. Cumhur reisi İnönü, 5-7 Ağustos 1939 tarihlerinde 3 günlük bir program kapsamında Ankara'dan başlayan seyahati vesilesiyle Ayaş, Beypazarı, Nallıhan, Mudurnu, Bolu Merkez, Yeniçağa, Gerede, Kızılca-hamam, Kazan gibi Anadolu'nun güzide bir coğrafyasını ziyaret etmiştir. Cumhur reisi bu münasebetle halkın durumunu bizzat müşahede etme, halk ise devletin en yetkin makamına sorunlarını ve taleplerini doğrudan iletme imkân ve fırsatı bulmuştur. Bu seyahat, bütün dünyada savaş rüzgârlarının estiği bir dönemde cumhuriyet mirasına sahip çıkan bir lider olarak İnönü'ye Bolu halkının yoğun ilgisini, güvenini ve sevgisini ortaya koyması bakımından da ayrıca dikkat çekicidir.

Anahtar Sözcükler: İsmet İnönü, Bolu, Mudurnu, Gerede, Cumhuriyet Halk Partisi

PRESIDENT İSMET İNÖNÜ'S TRIP TO BOLU (5-7 AUGUST 1939)

ABSTRACT

Ismet Inonu was elected as the President by the Grand National Assembly of Turkey upon the death of Atatürk. His domestic travels reveal remarkable characteristics, and President Inönü's visit to Bolu with first lady Mevhibe Hanım and state officials can be evaluated within this context. The President's trip to Bolu occurred when Turkey faced significant problems under the shadow of great international conflicts concerning state and nation just before the Second World War. On the occasion of his trip that started from Ankara on 5-7 August 1939 within the scope of a 3-day program, President İnönü visited distinguished geographical spots in Anatolia such as Ayaş, Beypazarı,

* *Gönderim Tarihi: 30.03.2021. Kabul Tarihi: 24.05.2021.*

** *Doç. Dr.,* Kültür ve Turizm Uzmanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, ANKARA. erol.evcin@ktb.gov.tr, *ORCID: 0000-0002-2433-5134.*

Nallıhan, Mudurnu, Bolu Merkez, Yeniçağa, Gerede, Kızılcahamam and Kazan.Thus, the President had the opportunity to observe the current situation of the people at the time, and the people had a chance to share their problems with their National Chief. This trip is additionally remarkable in that it reveals the intense interest, trust and love of the Bolu people for İnönü, who protected the heritage of the republic as a leader when the winds of war were blowing all over the world.

Keywords: İsmet İnonu, Bolu, Mudurnu, Gerede, Republican People's Party

Giriş

İsmet İnönü, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşları ve Türk İstiklâl Savaşı'nın muzaffer komutanları arasında yer almıştı. TBMM'nin teşkiliyle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve ardından 1920 yılı kasım ayından itibaren Batı Cephesi Komutanı olarak tayin edilmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin müstakil ve çağdaş bir devlet olarak bütün dünya tarafından tanınmasını sağlayan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması'nı Türk Murahhas Heyeti Başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti adına imzalayan İnönü,[1] 29 Ekim 1923'te ilan edilen cumhuriyet rejimi ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk başvekili olarak önemli bir görev üstlenmişti. 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ebediyete intikali ile de TBMM tarafından tam bir ittifakla cumhur reisliğine seçilmişti. İnönü bu suretle Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, çağdaşlaşma yolunda kararlılık, iç ve dış politikada barışın temini, güven ve eşitlik düsturlarına dayanan idari tarzın idamesi için gayret sarf etmişti. 26 Aralık 1938'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Olağanüstü Kurultayı'nda *"Değişmez Genel Başkan"* seçilmiş ve kurultayda oluşturulan komisyonun önerisi ile *"Millî Şef"* sanı ile anılmaya başlanmıştı.[2] İkinci Dünya Savaşı rüzgârlarının sert bir şekilde hissedildiği bu süreçte;[3] Atatürk döneminde muhtelif sebeplerle siyasi hayattan uzaklaşan Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Ali Fethi Okyar, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar gibi Türk İstiklâl Savaşı'nın önde gelen isimleri 26 Mart 1939'da gerçekleşen genel seçimler vesilesiyle İnönü'nün girişimleri ile tekrar siyasi ve idari hayata dâhil olmuştu.[4] Böylece ülke içinde tam bir sulh ve sükûnet hedeflenmişti.[5]

İnönü, *"Cumhur Reisi"* ve söz konusu dönemde kamuoyunda sık kullanılan şekli ile *"Millî Şef"* sıfatıyla halkın sorunlarını ve taleplerini bizzat yerinde görüp bunlara çözüm üretmek üzere Ankara'daki çalışmalarının müsaade ettiği ölçüde yurt sathında seyahatlere çıkmıştı. Bu vesileyle hükümetin

1 Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, İstanbul 1993, s. 422-430.
2 Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği,* Ankara 2003, s. 141-147.
3 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*, İstanbul 2014, s. 208 vd.
4 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam,* C: II, İstanbul 2020, s. 45-47.
5 Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945),* C: 2, İstanbul 2013, s. 41-46.

uygulamaya koyduğu kararların ve yasaların halka nasıl yansıdığı konusunda bizzat, doğrudan ve yerinde gözlem yapma imkânı bulmaktaydı. Bu şekilde Anadolu'nun muhtelif bölgelerinin coğrafi, sosyal, kültürel ve iktisadi özellikleri ile devlet ve millet hayatına sunabileceği imkânlar da tespit edilmekteydi. Bu yüzden İnönü'nün seyahatlerinde daha çok sanayi, ticaret ve tarım potansiyelleri ile ön plana çıkan şehirleri tercih ettiği dikkat çekmektedir. İnönü'nün gerek başvekil ve cumhur reisi gerekse muhalefet lideriyken, Atatürk gibi yurt dışından ziyade yurt içi seyahatlere daha çok önem ve ağırlık verdiği görülmektedir. İnönü'nün, cumhur reisi sıfatıyla ülke içindeki ilk resmî ziyaretleri 1938 yılı sonlarında sırasıyla Kastamonu, Amasra, Bartın, Karabük, İnebolu, Zonguldak, Gemlik, Çankırı ve Çerkeş'e olmuştur. 1939 yılı itibariyle de İzmir ve Bolu seyahatleri ile başlayan ziyaretler takip eden süreçte diğer şehirler ile devam etmiştir.[6]

Cumhur reisi sıfatıyla devletin en üst makamında bulunan İnönü tarafından gerçekleştiren yurt içi ve yurt dışı seyahatleri değerlendiren müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Oysa bu seyahatlerin dönemin amaçları ve neticeleri itibariyle siyasi, iktisadi, askerî, sosyal ve kültürel özellikleri ile bir arada ve ayrıntılı bir şekilde incelenmesi Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından önem arz eden bir konudur.[7] İnönü'nün 5-7 Ağustos 1939 tarihleri arasında Bolu şehrine yaptığı ziyareti değerlendiren bu çalışma bahse konu devlet adamının gerçekleştirdiği yurt içi ve yurt dışı seyahatleri bir bütün olarak ele alacak kapsamlı çalışmalar için de yol ve yön gösterici özelliklere sahiptir.

Çalışma kapsamında konu ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDA)'ndaki belgeler ile yerel resmî gazete hüviyetinde olan *"Bolu"* başta olmak üzere dönemin önemli basın organları *"Cumhuriyet", "Ulus", "Akşam", "Vakit", "Son Posta", "İkdam", "Tan"* gazeteleri titizlikle incelenmiştir. Ayrıca konu ile ilgisi çerçevesinde hatırat türünden eserler ile muhtelif telif ve tetkik eserlerden de çalışmada

---

6 *"İsmet İnönü'nün Yurt içi ve Yurt dışı Gezileri"*, http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonunun-yurtici-ve-yurtdisi-gezileri/, Erişim Tarihi: 22.07.2021.

7 Konu ile ilgili olarak yapılan birkaç çalışma için bkz.; Mustafa Eski, *İsmet İnönü'nün Kastamonu Gezileri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1995; Melih Tınal, "İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu Ziyaretine İlişkin Gözlemler (6-13 Aralık 1938)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 10, S: 52, Ekim 2017, s. 436-442; Arda Baş, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Karabük Ziyareti 1938", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 7, 2019, s. 99-111; Usman Eti, *Millî Şef İsmet İnönü'nün Güneydoğu Gezileri*, İstanbul 1940; Ahmet Emre Ateş ve Onur Gökçeler, "12 Temmuz Beyannamesinin Gölgesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Yurt Gezileri", *İnsan&İnsan*, S: 21, Yaz 2019, s. 477-492; Gültekin Kâmil Birlik, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Trabzon Ziyaretleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: XVIII, S: 6, Bahar 2018, s. 295-322; Onur Çelebi, "Taşradan Demokrasiye Açılan Kapı: İsmet İnönü'nün 14-26 Eylül 1947 Tarihli Yurt içi Gezisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 54, Aralık 2017, s. 279-297; Bayram Akça ve Osman Köse, "Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Muğla Vilayetine Yaptığı Geziler", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S: 26, 2011, s. 85-93.

kaynak olarak istifade edilmiştir. Atatürk'ün bıraktığı noktadan devlet reisliği gibi ağır bir sorumluluğu devralan İnönü'nün halkçı kimliğinin gözler önüne serildiği bu çalışma münasebetiyle söz konusu devlet adamının kişilik özelliklerine dair önemli ipuçları yakalamak da mümkün olmaktadır.

İsmet İnönü'nün Bolu ile İlişkileri

Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf devletlerinin Anadolu'nun muhtelif yerlerinde başlattığı işgal hareketleri Osmanlı Sarayı ile Hükümetinin Millî Mücadeleye zarar verici faaliyetleri ile daha da vahim bir hâl almıştı. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin payitahtı olan İstanbul 16 Mart 1920'de İtilaf kuvvetlerince resmen işgal edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın reisliğini üstlendiği Hey'et-i Temsiliye'nin gayretleri ile açılmış olan Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmânî dağıtılmıştı. Bu olağanüstü şartlar karşısında Mustafa Kemal Paşa Ankara'da açılacak Büyük Millet Meclisi için bir yandan seçim çalışmalarını teşkilatlandırırken bir yandan da işgal altındaki şehirden kurtulabilen milletvekillerini Ankara'ya davet etmişti.[8] Bu gelişmeler yaşanırken Millî Mücadele hareketine katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya birçok asker, aydın ve vatanperverin geçişi söz konusu olmuştu. Bu vatanperverlerden biri de Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşlarından olup, Erkan-ı Harbiye Müsteşarlığı görevinde bulunan Albay İsmet (İnönü) Bey idi. İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın daveti ile her türlü tehlikeyi göze alıp fedakâr bir vatan evladı olarak bir nefer kıyafetiyle beraberinde Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmânî Reisi Celâleddin Ârif, Yozgat Mebusu İsmail Fazıl Paşa, Binbaşı Saffet (Arıkan), Saruhan Mebusları Reşit ile İbrahim Süreyya Bey, Kırşehir Mebusu Rıza ve Özbekler Dergâhı Hadimi Şeyh Ata Efendi gibi isimler olduğu hâlde Bolu üzerinden Ankara'ya intikal etmişti.[9] İsmet Bey'in içinde bulunduğu kafile Hendek'ten Bolu'ya doğru vasıta ve güvenlik sorunları nedeniyle temkinli bir şekilde ilerlerken Düzce ve Bolu'da Kuvâ-yı Milliye'ye karşı açık bir düşmanlığın olduğu yönünde haberler alınmıştı. Zira İstanbul'da Meclisin dağılışı, işgalci İtilâf kuvvetleri ile İstanbul Hükümeti'nin desteklediği Kuvâ-yı Milliye karşıtı güç odaklarını cesaretlendirmiş durumda idi. Söz konusu kafile Bolu'da daha sonra milletvekili seçilecek olan Mehmet Şükrü (Gülez) ile Dr. Fuat (Umay) Bey gibi bölgenin önde gelen isimleri tarafından karşılanarak ağırlanmıştı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa gönderdiği bir telgraf ile Celâleddin Ârif Bey'den Meclis'in Ankara'da toplanacağına dair bir beyanname yayınlamasını talep etmişti. Celâleddin Ârif Bey ise Ankara'ya gelince gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra bir beyanname yayınlayabileceğini ifade etmiş, bu gelişmeleri Bolu'da beraberinde bulunan İsmet Bey'e de anlatmıştı.[10] Kafilenin önde gelen isimleri arasında yer alan

---

8 Durmuş Yalçın ve Diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C: I, Ankara 2000, s. 161 vd.

9 Enver Konukçu, "Sine-i Millete İltica Eden Meclis-i Meb'ûsan-ı Osmânî Reisi Celâleddin Ârif Bey'in Ankara Yolculuğu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: X, S: 28, Ankara, Mart 1994, s. 81-86.

10 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Ankara 2006, s. 178-182.

İsmet Bey Bolu'da kaldığı süre içinde bölgenin ileri gelenlerinden Bolu ve çevresindeki genel durum hakkında bilgi almış ve halkla yakın temas hâlinde olmuştu. Bu suretle bölgede Millî Mücadele hareketine karşı gelişebilecek muhtemel hadiselere karşı kenetlenmenin önemine değinmiş ve ilgili kişilere bu konuda icra edilmesi gereken çalışmalar hususunda bir kısım talimatta bulunmuştu.[11] Nihayetinde kafile Bolulu vatanperverlerin desteğiyle sağ salim bir şekilde Nallıhan-Beypazarı üzerinden 3 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaşmıştı.[12]

Söz konusu süreçte Bolu ve çevresinde meydana gelen ayaklanmalar nedeniyle İsmet Bey'in bölge ile irtibatı devam etmişti. TBMM'nin açılışına hazırlık yapıldığı günlerde Millî Mücadeleyi meşgul eden temel olay Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu bölgesine dâhil mevkilerden başlayıp Nallıhan, Beypazarı üzerinden Ankara'ya yaklaşma eğilimi gösteren ayaklanma hareketi olmuştu. İtilaf devletlerinin tahakkümü altındaki Osmanlı iktidarının desteğiyle patlak veren bu ayaklanma hareketinin TBMM'nin açılışına halel getirmemesi Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde durduğu esaslı meselelerden birini teşkil etmekteydi.[13]Bolu bölgesindeki asilere destek olan Kuvâ-yı İnzibatiye bu sırada Marmara Bölgesinde büyük bir tehdit oluşturan Anzavur Ahmet'in emrindeki kuvvetler ile takviye edilmişti. Bu gelişmeler doğrultusunda 13 Nisan 1920'de Düzce'de geniş çaplı bir ayaklanma meydana gelmiş ve bu durum Ankara'da ciddi bir endişe yaratmıştı. TBMM açılınca Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne getirilen İsmet Bey'in Millî Mücadele'nin önde gelen diğer komutanları gibi İtilâf kuvvetleri ile mücadelenin gereği olarak açılan *"dış cephe"*nin yanı sıra bu süreçte Bolu ve çevresine kadar yayılan ayaklanmalar nedeniyle oluşan bir *"iç cephe"*den bahsetmesi dikkate değerdir. Bu gelişmeler neticesinde İsmet Bey'in de vurguladığı üzere TBMM açıldıktan sonra İtilâf devletleri ile Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin amacı en kısa zamanda ve en geniş ölçüde ülke içinde ayaklanmalar çıkarmak suretiyle TBMM'yi işlemez hâle getirmek ve ortadan kaldırmak olmuştu.[14]İnönü'nün kaleme aldığı hatıralarında da önemine binaen söz konusu dönemde Bolu'da geçen olaylara ayrıntıları ile değinme gereği hissettiği anlaşılmaktadır.[15]

Bu gelişmeler doğrultusunda acil olarak Çerkez Ethem, Nâzım, Karakeçili Ârif ve Çolak İbrahim Bey'e bağlı kuvvetlerin bölgeye sevki,

---

11 Erol Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*, Ankara 2013, s. 327-331, 668-669.

12 Utkan Kocatürk, "İsmet İnönü ile Bir Konuşma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: I, S: 1, Ankara 1984, s. 202-203.

13 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, Ankara 1997, s. 287.

14 İnönü, *a.g.e.*, s. 191-198.

15 Bu bağlamda İsmet İnönü'nün bölgeye dair hatıralarını inceleyen şu çalışmaya bkz. Erol Evcin, "Bolu Livası'na Dair Hatırâtın Millî Mücadele Tarihinde Kaynak Olarak Değerlendirilmesi", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatırât Uluslararası Sempozyumu / 25-27 Nisan 2018, (Adnan Menderes Üniversitesi ile Türk Tarih Kurumu işbirliğiyle)*, Aydın 2018, s. 12-13.

bunların Geyve Boğazı'ndaki Ali Fuat Paşa'nın emrine verilmesi ve TBMM azalarından oluşan Hey'et-i Nâsiha'nın Bolu'ya gönderilmesi ayaklanma hareketine karşı Ankara Hükümeti tarafından alınan ilk tedbirler arasında idi. Bu münasebetle yola çıkan Hey'et-i Nâsiha, asiler tarafından tutuklanarak Düzce'ye götürülmüştü. Düzce'de tutuklu Hey'et-i Nâsiha Reisi Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey aracılığıyla Albay Refet (Bele) Bey'in asi elebaşlarıyla mayıs ayının sonlarına doğru müzakereye girişmesi Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey'in bilgisi dâhilinde gelişmişti. Hüsrev Bey'den alınan mektuplarda asi elebaşı Safer Bey ile anlaşmanın mümkün olabileceği belirtilmiş ve ayaklanmanın nedenlerine temas edilmişti. Hey'et-i Nâsiha Azası Mebus Osman (Özgen) Bey ise Düzce'de halkın İstanbul Hükümeti'nden ümidini kestiğini, uzlaşma girişiminde bulunan Safer Bey'in mert bir insan ve teklifinin samimi olduğunu ifade etmişti. Bunun yanı sıra Düzce muhitinin Çerkez Ethem'den korktuğunu, onun kazaya girişinin engellenmesi gerektiğini dile getirmişti. Asilerin durumunu samimi görmeyen İsmet Bey Düzce'ye silah kuvvetiyle girilmesi doğrultusunda emir verdiğini, Çerkez Ethem'in Düzce'ye bu emir doğrultusunda girdiğini belirtmişti. Ele geçirilen Safer Bey kendisine aksi yönde söz verilmesine rağmen Çerkez Ethem tarafından idam edilmek istenmişti. İsmet Bey bunu doğru ve uygun görmemiş olmakla birlikte Çerkez Ethem infazı gerçekleştirmişti. Takip eden dönemde Bolu ve çevresinde tekrar eden ayaklanma hareketlerinin bastırılması hususunda da İnönü'nün etkin hamlelerini görmek mümkündür.

Buna ek olarak İnönü, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve daha sonra Batı Cephesi Komutanı olarak aldığı tedbirlerle bölgede Yunan kuvvetlerinin durdurulması, geri püskürtülmesi ve asayiş ve sükûnetin temini hususunda da en etkin rolü üstlenen isimler arasında yer almıştı. Bu süreçte İnönü'nün Bolu'daki askerî ve idarî yetkililer ile doğrudan yazışmaları ve onlara muhtelif talimatları söz konusudur.[16] Savaş devam ederken (Koca) Mithat Âkif, Hâfız Tayyâr (Çulha), Müftü Amasyalı Ahmet, Hoca Süreyya, Şeyh Nureddin (Bilgihan) ve Çukur Mahalle'den Muhiddin Hoca Efendi gibi Bolu'nun önde gelen isimlerinden oluşan bir heyet beraberinde hediyelerle İnönü Cephesi'ni ziyaret etmişti. Siperlerde kurşun yağmuru altında savaşan askerlerin etrafında dolaşarak onlara moral telkin eden bu heyet bizzat İnönü tarafından taltif edilmiş, kendilerine hatıra olarak imzalı birer belge ile Yunan mavzeri verilmişti.[17] Bu gelişmelerin Bolu halkı ile İnönü arasındaki bağları ortaya koyması bakımından arz ettiği önem ortadadır.

Cumhuriyet döneminde İsmet İnönü'nün başvekil olarak kurduğu hükümetler tarafından da Bolu şehrine ilgi gösterilmiş, bu suretle bütün şehirler gibi Bolu'nun da sosyal ve iktisadi kalkınmasına önem verilmişti. Takip eden

---

16 Bolu ve çevresinde baş gösteren ayaklanma ve işgal hareketleri ile bunların bertaraf edilmesi hususunda İsmet Bey'in oynadığı rol ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Evcin, *a.g.e.,* s. 172-225.

17 Evcin, *a.g.e.,* s. 680, 683, 715.

süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ebediyete intikal etmesi Türk siyasi hayatında önemli değişiklikleri beraberinde getirmişti. İkinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin kuvvetli bir şekilde hissedildiği bu dönemde devletin ve milletin bir an önce salim ellere teslimi önem arz eden bir konu olarak gündeme gelmişti. Bütün bu gelişmeler gerek Millî Mücadele'de Gazi Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları arasında yer alarak onunla omuz omuza mücadele eden bir asker, gerekse yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün kurum ve kuruluşları ile şekillenmesinde başvekil olarak önemli görevleri başarı ile yerine getiren bir devlet adamı olarak İsmet İnönü'nün ismini ön plana çıkarmıştı. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince yeni devlet reisinin seçimi için hazırlıklara başlanmış ve nihayetinde TBMM'de yapılan 11 Kasım 1938 tarihli toplantıda İsmet İnönü *"Cumhur Reisi"* olarak seçilmişti. İnönü, TBMM'deki konuşmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ü saygı ve minnetle anmış ve: *"Omuzlarımda hissettiğim ağır vazifeyi ifa ederken, tek istinadım büyük Türk milletinin itimadı olacaktır…"* diyerek: *"Türk devleti ile milletinin insanlığın ve medeniyetin hedeflerine durmadan ilerleyeceğine dair inancını"* kesin bir dille ifade etmişti.[18] Atatürk'ün naaşının Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrine konulması vesilesiyle millete hitabında ise: *"Vatandaşların vicdanlarında yerleşmiş olan laik, milliyetçi, halkçı, inkılapçı, devletçi cumhuriyet bize bütün vasfıyla Atatürk'ün en kıymetli emanetidir."*[19]diyerek Atatürk'ün izinde cumhuriyet ilkelerinin sadık bir bekçisi olduğunu bir kez daha vurgulamıştı. Bu haberler Bolu gazetesi aracılığıyla Bolu halkı ile paylaşılmakta ve yeni cumhur reisinin demeçleri ve idare tarzı Bolulular tarafından çok yakından takip edilmekteydi.

Bolu kamuoyunun da İnönü'nün cumhur reisliği hususunda olumlu bir yaklaşım sergilediği ve İnönü'yü yeni devlet reisi olarak desteklediği görülmektedir. İnönü'nün 26 Aralık 1938 tarihli Halk Partisi Büyük Kurultayı'nda *"CHP'nin değişmez genel başkanı"* seçilmesi de Bolu kamuoyunda memnuniyetle karşılanmıştı.[20] Bu süreçte Bolu gazetesi Cumhur Reisi İnönü'nün çalışmalarını ve faaliyetlerini Bolu halkına çeşitli vesilelerle aktarmaktaydı. Örneğin gazetede Türk dış politikasına temas edilen bir haberde dış politikada güven ve istikrar vaat eden İnönü'nün cumhur reisi seçilmesinin Yunan kamuoyunda memnuniyetle karşılandığı ifade edilmişti. Yunan basınının önemli organları arasında yer alan *"Elefteron Vima"* ile *"Kathimerini"*de yayınlanan haberlere atıfla İnönü'nün Türk devletinin başına getirilmesinin 1934 tarihli Balkan İttifakı'nın da en kuvvetli teminatı olduğu vurgulanmıştı. Bu gelişme Türk-Yunan ortak çalışmalarının devamı için de ümit verici görülüyordu.[21]

Öğretmen Tarık Ziya Işıtman tarafından kaleme alınan bir makalede ise İnönü ve Türkiye'nin yeni dönemde şekillenen siyasi faaliyetlerine temas

---

18 "Millet Meclisinin Tarihî Toplantısı", *Bolu,* S: 173, 17 Teşrînisânî 1938, s. 2-3.
19 "Reisicumhur İsmet İnönü'nün Millete Beyanatı" *Bolu,* S: 1174, 1 Kanûnuevvel 1938, s.1.
20 "Halk Partisi Büyük Kurultayının Toplantısında", *Bolu,* S: 1178, 29 Kanûnuevvel 1938, s.1.
21 "İsmet İnönü", *Bolu,* S: 1175, 8 Kanûnuevvel 1938, s.1.

edilerek: *"Yeni Bir Güneş ve Yeni Ufuklar Doğuyor"* başlığı kullanılmıştı. Bu vesileyle Atatürk'ün öncülük ettiği inkılap hareketinin İnönü tarafından tereddütsüz bir şekilde devam ettirileceği ifade edilmişti. Bu suretle, Türkiye'nin medeniyet yolunda ilerlemekte olduğu yoldan, İkinci Dünya Savaşı'nın ateşleri içinde sapacağını ve yolunu kaybedeceğini bekleyenler olduğunu vurgulayan Işıtman, bu kesimlerin hevesinin kursağında kalacağını belirtmişti. Takiben: *"Büyük Atamız, Ebedi Şefimiz yürüdüğü ve nurlandırdığı yollardaki büyük meşalesini bu fani dünyadan çekilirken bu işin savaşını en yakın, en layık adamı İsmet İnönü'ye verdi. Ve biz şimdi milyonlar gibi akan koca Türk milleti yeni savaşlar, yeni yolculuklar ve yeni zaferler için el ele hep beraber birleşerek bir demir, bir çelik sertliğiyle Atatürk'ün izinden Millî Şef'in izinden yürüyoruz."* demişti. Millî hâkimiyet, birlik ve beraberlik anlayışı ile ivme kazandırılan demokratik esasların ve seçim kanununda yapılan düzenlemelerin yeni teşkil edilen TBMM'nin yapacağı büyük işlerin müjdecisi olduğunu dile getirmişti.[22]

İzmir Milletvekili Mahmut Esat Bozkurt'un İnönü'yü konu alan bir makalesi de 14 Aralık 1939'da gazetenin sütunlarına taşınmıştı. *"İnönü'nün Etrafında Kaya Gibi"* başlığıyla yayımlanan makalede ilk olarak Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı içinde çarpışan ülkelerle ilişkileri değerlendirilmişti. Buna göre ülke içinde çıkan muhtelif dedikodulara karşılık Türkiye'nin Atatürk'ün tesis ettiği rejimden çıkmadığı, bu rejimin Türk milletinin yaşama şartı olduğu, bu rejimi geliştirerek ileri gitmenin ülke için temel hedefler arasında yer aldığı beyan edilmişti. Hükümetin dış politikasının tamamen millî esaslar dâhilinde sürdüğü, bu politikanın gelip geçici çıkarlara değil milletin kalıcı çıkarlarına hizmet ettiği vurgulanmıştı. Dünyanın dörtte üçü boğaz boğaza girmiş durumdayken Türkiye elinde silahı ile barışı beklemekteydi. Bütün bu şartlar altında Türkiye'yi muhtelif propagandalarla sarsmaya ve ondan sonra da dağıtmaya yeltenenlere karşı Bozkurt: *"Türkiye tek parça kayadan yapılmış bir piramittir. Piramit, Türk milleti ve bunun başı İnönü'dür. Türk milleti İnönü'nün çevresini kaya gibi sarmıştır. Atatürk'ün bu büyük eseri, kan ve yangın dalgaları içinde olanca heybet ve azametiyle yükselmektedir."* diyerek ülkenin birlik ve beraberlik içinde her türlü zorluğu yeneceğini belirtmiş ve bu konuda devlet reisine güvenini dile getirmişti.[23] Bolu kamuoyunda dikkatle takip edilen bu gelişmeler halk ile cumhur reisi arasındaki gönül bağını hiç şüphe yok ki daha da kuvvetlendirmekteydi.

Cumhur Reisi İnönü'nün 1939'daki Bolu seyahati işte böyle bir ortamda ülkenin ve dünyanın ciddiyet arz eden konjonktürü içinde gerçekleşmişti. Bu bağlamda ulaşım ve iletişim imkânlarının günümüze göre çok daha kısıtlı olduğu söz konusu dönemde İnönü'nün yurt gezileri kapsamında Bolu'ya 5-7 Ağustos 1939 tarihlerinde gerçekleştirdiği seyahatini konu edinen bu çalışma

---

[22] Tarık Ziya Işıtman, "Yeni Bir Güneş ve Yeni Ufuklar Doğuyor", *Bolu,* S: 1189, 23 Mart 1939, s. 1.

[23] Mahmut Esat Bozkurt, "İnönü'nün Etrafında Kaya Gibi", *Bolu,* S: 1226, 14 Kanûnuevvel 1939, s. 1-2.

çeşitli noktalardan önem arz eden özellikler taşımaktadır. Atatürk'ün ebediyete intikalinden henüz bir yıl bile geçmeden ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen öncesinde gerçekleşen bu seyahat sırasında İnönü Bolu halkının sorunları ile çok yakından ilgilenmiştir. Bu münasebetle ticari, zirai, iktisadi, sosyal ve kültürel birçok konuda halkın memnuniyetine sebep olan yapıcı çözümler üretmiş, kapsamlı çalışma gerektiren hususlar için de üst düzey yetkililere talimat vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhur Reisi Atatürk'ün 1934'te Bolu'ya gerçekleştirdiği ziyaretin[24] ardından ikinci Cumhur Reisi İnönü tarafından 1939'da şehre tekrar gerçekleştirilen bu ziyaretin gerek devletin en üst makamı gerekse Bolu halkı açısından moral ve motivasyon temin edici özellikleri bulunmaktadır. Bu seyahat Bolu halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Öyle ki takip eden yıllarda ziyaret tarihine denk gelen 5 Temmuz gününde Cumhur Reisi İnönü'nün Bolu'yu ziyaret hatıralarını yâd etmek üzere çeşitli etkinliklerle kutlama programları düzenlendiğine şahit olunmaktadır.[25]

Bundan başka İnönü'nün Bolu bölgesine ilerleyen yıllarda tekrar ziyaretlerde bulunduğu bilinmektedir. Bolu ve çevresinde 1944 yılı şubat ayında meydana gelen ve büyük çaplı kayıplara yol açan deprem nedeniyle İnönü'nün 11-14 Şubat tarihleri arasında Çerkeş, Zonguldak, Karabük ve Çankırı ziyaretleri ve incelemeleri söz konusu olmuş, ancak cumhur reisi Bolu'ya uğramadan Ankara'ya dönmüştü.[26] Söz konusu zaman dilimi içinde Ankara-İstanbul arasındaki seyahatler için daha çok Eskişehir-Adapazarı-Kocaeli tren yolu hattı tercih edilmekteydi. Ankara-Çankırı-Kastamonu ve Çerkeş-Karabük Zonguldak yolu ile Karadeniz kıyılarına çıkılarak deniz yolu ile seyahatler de mümkündü. Buna karşılık bahse konu dönemde ulaşıma çok da elverişli bir durumda olmayan kara yolu üzerinde bulunan Bolu, Ankara-İstanbul arasındaki seyahatler için günümüzün aksine çok da tercih edilen bir güzergâhta bulunmuyordu. Bu nedenle Cumhur Reisi İnönü de İstanbul seyahatlerinde Bolu güzergâhını nadiren kullanmaktaydı. İnönü ailesi tarafından kurulan İnönü Vakfı'nın resmî internet sitesinde yer alan *"İsmet İnönü'nün Yurt içi ve Yurt dışı Gezileri"* başlığı altında tam tarih verilmemekle birlikte 1947'de Bolu'ya yapılan bir seyahate ilişkin bir not düşülmüştür.[27]Cumhur Reisi İnönü'nün sağlık sorunları ile mustarip olduğu bu yıl içinde[28] Demokrat Parti'nin siyasi faaliyetleri hızlanmış, CHP Hükümeti ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında

---

[24] Erol Evcin, "Gazi Mustafa Kemal'in Bolu'yu Ziyaretleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S: 21, Bahar 2015, s. 146-156.

[25] Konuya ilişkin örnek bir haber için bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (*CDA)*, 490.1.0.0.293.1178.2.66; "Bolu'da İnönü Günü", *Cumhuriyet*, S: 6816, 6 Ağustos 1943, s. 3.

[26] "Millî Şefimiz Zelzele Bölgesinde", *Cumhuriyet*, S: 7004, 15 Şubat 1944, s. 1, 3.

[27] *"İsmet İnönü'nün Yurt içi ve Yurt dışı Gezileri",* http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonunun-yurtici-ve-yurtdisi-gezileri/, Erişim Tarihi: 22.07.2021.

[28] Cumhur Reisi İnönü, doktorların teşhisiyle "vagotoni", damadı Metin Toker'in beyanıyla "enfarktüs"e tutulması nedeniyle 1947'de zor bir dönem geçirmiştir.

şiddetlenen siyasi ve iktisadi sorunların çözümüne odaklanmış durumda idi. Bu bağlamda resmî programı kapsamında İnönü'nün Ankara'dan İstanbul'a yıl içinde gerçekleştirdiği seyahatler dâhilinde Bolu'ya da uğradığı ve dinlenme maksatlı olarak şehre kısa süreli bir ziyaretin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Zira İnönü'nün bizzat kaleme aldığı notlarında da bahse konu ziyarete ilişkin bir bilgi vermemesi bu ziyaretin sıradanlığına işaret etmektedir. İnönü, 1966 yılı mayıs ayında Adalet Partisi Başkanı Süleyman Demirel'in başbakanlığı döneminde muhalefet partisi lideri sıfatıyla CHP teşkilatı ile bir dizi görüşmelerde bulunmak üzere İstanbul'a gitmişti. Etkinlik dönüşünde 17 Mayıs 1966 tarihinde Bolu üzerinden hareketle doğrudan Mengen'e gelmiş ve CHP teşkilatını ziyaret etmişti. Burada partililerden Ahmet Burhan Bakırlı'nın evinde çay içilmiş, ardından Süleyman Bey'in evine uğranmıştı. Takiben Gerede'ye geçilerek, belediye ziyaret edilmişti. Burada kaymakam ile bir görüşme gerçekleştirilmişti. Gece Ankara'ya dönülmüştü. Aynı siyasi koşullar devam ederken, 22 Temmuz 1967'de meydana gelen ve birçok insanın hayatını kaybetmesine yol açan Mudurnu Suyu Vadisi-Sakarya Depremi nedeniyle İnönü tarafından bölgeye bir ziyaret daha gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. 28 Temmuz'da beraberinde milletvekilleri Arif Hüdayi Oral, Ali İhsan Göğüş ve Orhan Birgit ile Ankara'dan deprem bölgesine hareket etmiş, Kızılcahamam ve Çamlıdere'de halk ile selamlaşmış, Gerede ve Bolu'da ise bir dizi ziyarette bulunarak konuşmalar yapmıştı. Akşam bölgedeki Mehmet Bey Moteli'nde kalan İnönü, beraberindeki milletvekilleri ile 29 Temmuz sabahı buradan hareketle Düzce'ye varmıştı. İnönü, Düzce kaymakamı ile belediye başkanını ziyaret etmiş, burada da halkla konuşmuştu. Ardından Hendek, Akyazı, Karapürçek, Adapazarı, Geyve, Sapanca, İzmit, Gebze ziyaretlerinin ardından gece İstanbul'a vasıl olmuştu.[29] Bu bilgilerden hareketle İnönü'nün cumhur reisi sıfatıyla 1939'da gerçekleştirdiği Bolu ziyaretinin, zamanlaması itibariyle ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu konjonktürel durum bakımından şehre yapılan bahse konu diğer seyahatlerinden ayrı bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhur Reisi İsmet İnönü'nün Bolu Seyahati

Cumhur Reisi İnönü'nün Bolu'ya 5 Ağustos 1939'da yaptığı resmî seyahatin daha önce belirlenmiş bir program dâhilinde olmayarak, ani bir karar neticesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu münasebetle İnönü'nün birkaç günlük hafta sonu programıyla Ankara'ya yakın güzel bir mesire yeri olan Bolu ve çevresinde gezmek, dinlenmek ve çeşitli incelemelerde bulunmak amacıyla böyle bir karar verdiğini söyleyebiliriz. Türk basınında da geniş bir yer bulan bu seyahat bütün havaliyi sevinç ve heyecan içinde bırakmıştı.[30]

---

[29] İsmet İnönü, *Defterler 1919-1973*, Yay. Haz. Ahmet Demirel, İstanbul 2020, s. 732, 768.

[30] Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Memleket Seyahatine Çıktı", *Cumhuriyet,* S: 5472, 6 Ağustos 1939, s. 1-3; Millî Şef Dün Bolu'yu Şereflendirdiler", *Akşam,* S: 7468, 6 Ağustos 1939, s. 1; "Millî Şefimiz Bolu'ya Şeref Verdiler", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, s. 1; "Millî Şef

İnönü, 5 Ağustos 1939 sabahı saat 6.00'da beraberinde eşi Mevhibe Hanım olduğu hâlde Çankaya'dan otomobille hareket etmişti. Cumhur Reisliği Umum Kâtibi Kemal Gedeleç, Başyaveri Celâl, yaverleri Şükrü, Cevdet ve Cahit, Ankara Vali Vekili Dilâver, Ankara Emniyet Müdürü Şinasi Turga, Jandarma Komutanı Fettah ve Ankara Nafia Müdürü Aziz Bey de otomobillerle İnönü'ye bu seyahatte eşlik etmişti. Cumhur reisi maiyetindekilerle saat 7.30'da Ayaş kazasına ulaşmıştı. İnönü'nün teşrifini duyan Ayaşlılar yollara birikmişti. Kasabada *"Hoş Geldin Büyük İnönü"* cümlelerini içeren taklar kurulmuş, her taraf bayraklarla donanmıştı. İnönü ve beraberindeki heyet Ayaş'ta halkla bazı konuşmalar yaptıktan sonra yola devam etmişti. Kafile saat 9.00'da Beypazarı'na varmıştı. Cumhur reisinin kasabalarına doğru gelmekte olduğunu duyan Beypazarlılar karşılama için neşe içinde hazırlık yapmıştı. Cumhur reisi Beypazarı Halkevi'ne gelerek civar köylüler ve halk mümessillerini kabul etmişti. Burada Uruş Muhtarı Mustafa'yı, ardından Taceddin köyünden Hakkı Yetim'i, Sekili köyünden Ahmet'i ve Beypazarı tacirlerinden Hüseyin Kalaycı'yı kabul etmişti. Bu vesileyle kendilerine çeşitli sorular sormuştu. Taleplerini dinleyerek bizzat not almıştı. Cumhur reisinden arz edilen başlıca talepler; merkezî bir konumda bulunması nedeniyle Beypazarı'nda bir orta mektep açılması, üç sınıflı köy mekteplerinin beş sınıfa çıkarılması, köylülere Ziraat Bankası tarafından yapılan yardımların arttırılması, ziraat aleti ve pulluk temininde kolaylık gösterilmesi doğrultusunda idi. Beypazarlılar ayrıca Beypazarı-Mihalıççık, Mudurnu-Kıbrısçık şosesinin tamir edilmesini istemişti. Burada bulunan köprünün yeniden inşasıyla düzelecek olan bu yol sayesinde tren güzergâhına kolaylıkla varılacağını söylemişlerdi. Beypazarı'nda İnönü'yü karşılayan 12 yaşındaki bir çocuk da bir liseye ücretsiz kaydı için bir istekte bulunmuştu. Cumhur reisinin sorularına cevaben çocuk: *"Adım Faik'tir. Orta mektep mezunuyum, lisede okumak istiyorum."* demişti. İnönü'nün: *"İmtihanlar açıldı; müsabakaya niçin girmedin?"* sorusuna Faik: *"Girdim ve kazandım; fakat kazananlar arasındaki kurada ismim çıkmadı. Ben okumak istiyorum."* şeklinde cevap vermişti. İnönü küçük vatandaşın ismini ve talebini not etmişti. Cumhur reisi mahsul durumu ile de ilgilenmek üzere izahat almıştı. Köylüler, o yıl ekin hasadının bereketli olduğunu söylemişti. İnönü, bu hasbihallerin ardından alkışlar ve heyecanlı bir tezahürat arasında Beypazarı'ndan ayrılmıştı. Nallıhan kazasında coşkun bir halk kitlesi tarafından karşılanan İnönü, otomobilden inerek bir süre halkın arasında yürümüştü. Takiben otomobiline binerek Mudurnu yönünde hareket etmişti.[31]

Cumhur Reisi İsmet İnönü'nün Bolu'ya Gelişi ve İlk Ziyaretleri

Bolu'ya vasıl olmak üzere Nallıhan üzerinden yolculuğa devam eden İnönü, refakatindekiler ile saat 13.00'da Bolu'nun ilçelerinden biri olan

---

Bolu'da", *İkdam,* S: 23300, 6 Ağustos 1939, s. 1; "İsmet İnönü Bolu'yu Şereflendirdi", *Vakit*, S: 7749, 6 Ağustos 1939, s. 1; "Millî Şef Bolu'da", *Tan*, S: 1442, 6 Ağustos 1939, s. 1.

31 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Memleket Seyahatine Çıktı", *a.g.m.,* s. 1-3.

Mudurnu'ya varmıştı. Mudurnu tarihî bir yerleşim birimi olup; bağlar, bahçeler, çam, köknar ve meşe ormanları ile kaplı idi. Ayrıca şifalı kaplıcaları ile tanınıyordu.[32] Öğle yemeği burada yenmişti. Yemekten sonra Mudurnu Halkevi'ne bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve Mudurnu halkı ile civar köylerden gelenler kabul edilmişti. İnönü burada bulunan Beypazarlıların Kıbrısçık yolu ile ilgili temennilerini dinlemişti. Akçaalan köylüleri İnönü'ye kahve, su ve ayran ikram etmişti. Daha ileride Ömerler köyü halkı da yolda toplanmıştı. Hasbihallerden sonra saat 15.00'a doğru Mudurnu'dan hareket edilmişti. Cumhur reisi ve eşi Mevhibe Hanım halkı selamlayarak, sevgi gösterileri eşliğinde Abad (Abant) gölüne gelmişti. Abad gölü ve yaylası henüz keşfedilmeye başlamakla birlikte turistik özellikleri ile dikkat çeken bir tabiat parçası idi. İnönü ve refakatindekiler burada Bolu Valisi Naci Kıcıman ve eşi Bayan Kıcıman, Bolu Jandarma Kumandanı, Bolu milletvekilleri ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştı. Ziyaret sırasında göl kenarında bir kısım öğretmenin kamp kurduğu görülmüştü. Beden Terbiyesi Direktörlüğü'nün kulübünde bir süre dinlenen İnönü, burada da incelemelerde bulunmuştu. Naci Kıcıman'a Abant yolunun inşası ve gölün etrafının temizlenmesi doğrultusunda talimat vermişti. Takiben Bolu'ya doğru hareket edilmişti.[33]

Bolu gazetesinde dile getirildiği üzere cumhur reisinin Bolu'ya gelişine hazırlık olarak 5 Ağustos 1939 günü öğleye doğru ortalıkta hissedilir bir telaş görülmeye başlanmıştı. Ağızlarda: *"Millî Şef geliyor."* sesleri dolaşmaktaydı. Bu ani ve habersiz geliş bütün Bolu halkı üzerinde heyecan uyandırmıştı. Bütün şehre, resmî dairelere, müesseselere, evlere ve ticarethanelere Türk bayrakları asılmıştı. Ortalıkta bir hareketlilik başlamış, herkes işini gücünü bırakarak cumhur reisini görmek üzere akın halinde yollara dökülmüştü. İnönü'nün Mudurnu yolu ile Abad'a geldiği, oradan da Bolu'ya geçeceği haberi alınmıştı. Bunun üzerine otomobil ve otobüsler durmadan dolu bir şekilde birbiri arkasına Abad yoluna dizilmeye, halk ise Borazanlar köyü yoluna toplanmaya başlamıştı. Borazanlar köyünden vali konağına uzanan yolun her iki tarafı insan seli halini almıştı. İnönü beraberinde eşi ve refakatindekiler ile 5 Ağustos cumartesi akşamı Bolu'ya vasıl olmuştu. Saat tam 17.00'da halkın arasından *"Geliyor! Geliyor işte!..."* sesi işitilmiş ve bütün bakışlar yola çevrilmişti. Nihayetinde İnönü'nün otomobili Bolu şehrinde yol kenarlarına toplanmış olan halkın tezahüratı arasında vali konağının önünde durmuştu. Cumhur reisi otomobilden alkış tufanı ve: *"Yaşa! Var ol! Büyük Şef, hoş geldiniz!..."* nidaları eşliğinde inmişti. Kendini zapt edemeyerek sevinçten ağlayan analar, babalar, çocuklar görülmüştü. Şehir adına Belediye Reisi Reşat Aker karşılamada bulunmuş, sonra bir hanım ve bir mektep talebesi İnönü'ye çiçek buketleri takdim etmişti. Sağlı sollu mahşeri bir kalabalık arasından geçen cumhur reisi askerleri teftiş etmişti. Halkın coşkun tezahüratına selamları ile iltifatta bulunmuştu. Maiyetindekilerle

---

32 Reşat Aker, *Bolu Gezisi*, İstanbul 1949, s. 35.

33 "Cumhur Reisimiz Bir Yurt Seyahatine Çıktılar", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, s. 7; Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Memleket Seyahatine Çıktı", *a.g.m.*, s. 3.

bir süre yürüdükten sonra *"Riyaseti cumhur bayrağı"* çekilerek istirahati için tahsis edilen vali konağına geçmişti. Halk bu sırada akın halinde vali konağına hareket etmiş, meydanı ve alay parkını doldurmuştu. Nihayetinde halkın *"yaşa"* sedaları, alkışları ve arzusu üzerine İnönü konağın balkonuna çıkmış, halka teşekkürlerini bildirmiş ve ertesi gün kendileriyle uzun uzun görüşmeyi vadetmişti.[34]

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere İnönü, Millî Mücadele döneminde İstanbul Hükümeti'nin Harbiye Nezareti Müsteşarlığı gibi üst düzey bir görevi terk ederek Anadolu'nun işgal kuvvetlerinden kurtarılması amacıyla Hey'et-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa ile çalışmak üzere bir er kıyafetiyle İstanbul'dan Ankara'ya geçerken ilk kez 28 Mart 1920'de Bolu'ya gelmişti. İnönü'nün Bolu'ya ikinci kez gelişi yukarıda değindiğimiz üzere cumhur reisi sıfatıyla 5 Ağustos 1939'da gerçekleşmişti. İnönü'nün İstanbul'daki rütbe ve mevkiini terk etmek suretiyle fedakâr bir vatan evladı olarak TBMM'nin açılışı öncesinde Bolu üzerinden Ankara'ya doğru gerçekleşen ilk seyahatini ve sonrasında Ankara Hükümeti adına bölge ile ilişkili olarak yürüttüğü askerî faaliyetleri bütün Bolulular minnetle hatırlamaktaydı.[35] Bu nedenle Bolu halkı Bolu'ya gerçekleştirdiği ikinci ziyaret nedeniyle İnönü'yü büyük bir coşku ve heyecan ile karşılamıştı. Akşam yemeğini konakta yiyen İnönü, ertesi gün erkenden şehirde ziyaretlerde bulunmayı ve halkı kabul ederek, incelemelerine devam etmeyi planlamıştı. Bolu halkı ise cumhur reisinin Bolu'yu ziyaretinden ötürü geceyi uyanık ve neşe içinde geçirmişti. Şehirde fener alayı düzenlenmişti. Bayraklarla donatılan şehrin çeşitli yerlerinden "*Var ol Kahraman Şef", "Yaşa, Var ol İnönü"* ve *"Lozan Kahramanı"* sesleri yükseliyordu.[36] Bu coşku ve heyecanın nedenini sağ göğsünde istiklal madalyası taşıyan Mehmet Dalkılıç adlı yaşlı bir Bolulu, o sırada Bolu'da bulunan Ulus gazetesi muhabirine anlatmıştı. Mehmet Dalkılıç gözleri yaşlı bir şekilde Millî Mücadele'nin zor günlerine ve İnönü gibi vefalı askerlerin ülkenin işgalden kurtuluşu doğrultusunda fedakârca çalışmalarına atıfta bulunarak: *"Anlıyor musun yavrum, Bolulular dün gecelerini niye uykusuz geçirdiler? Niye vali konağının önünden ayrılmıyor ve evlerine girmiyorlar?"* ifadeleriyle halkın heyecanının nedenini dile getirmişti.[37]

İnönü, Bolu'da geceyi dinlenerek geçirmişti. Ertesi gün şehirde incelemelerine devam etmişti. Öğleden önce vali konağında bir ara Belediye Reisi Reşat Aker ile CHP Vilayet Reisi Şeref Sarıer'i kabul etmiş ve onlardan şehrin genel durumu hakkında bilgi almıştı. Öğle vakti gri renkte bir kostüm ve

---

34 Esat Yılmazer, "Hoş Geldin Büyük ve Kahraman Reisicumhurumuz", *Bolu,* S: 1209, 10 Ağustos 1939, s.1.

35 Gülsün Bilgehan, *Mevhibe Çankaya'nın Hanımefendisi,* Ankara 2019, s. 289.

36 "Cumhur Reisimiz Bir Yurt Seyahatine Çıktılar", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, s. 7; Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Memleket Seyahatine Çıktı", *a.g.m.*, s. 3; Ayrıca söz konusu ziyareti sütunlarına taşıyan diğer basın organlarına bkz. "Millî Şef Dün Akşam Bolu'yu Şereflendirdi", *Son Posta,* S: 3240, 6 Ağustos 1939, s. 1, 11.

37 "Bolu Dün Tarihî Bir Gün Yaşadı", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 1.

kahverengi şapkasıyla konağın özenle tasarlanmış bahçesine çıkıp biraz dolaşmış ve Sarıer'e parti binasına gitmek istediğini belirtmişti. Ardından vali konağının karşısında bulunan askerî mahfeli ve mahfelin içinde bulunduğu bahçeyi gezen İnönü, Alay Komutanı Mehmet Ali Bey'den mahfel teşkilatı hakkında bilgi almıştı. Bu sırada askerlerin moral durumu ve eğitim faaliyetleri ile de ilgilenen İnönü, zabitlere verilen yemekleri merak etmiş ve hatta haftada kaç kez tatlı verildiğini sormuştu. Takiben Askerî Garnizon ziyaret edilerek, buradaki askerler teftiş edilmişti. En küçük ihtiyaçlarına kadar ilgilendiği askerlerin spor faaliyetleri hakkında da bilgi alan İnönü'ye alay kumandanı tarafından futbol ve voleybol sahaları ile subaylar için hazırlanan tenis kortu gösterilmişti. Gördüklerinden memnun olan İnönü: *"Allahaısmarladık arkadaşlar"* diyerek garnizondan ayrılmıştı.[38] Cumhur reisi takiben maiyetiyle geçtiği belediye binasında Belediye Reisi Reşat Aker, Vali Naci Kıcıman ve Milletvekili Emin Yerlikaya'dan şehre ilişkin muhtelif işler, projeler ve şehir planı hakkında harita üzerine izahat almıştı. Bu sırada: *"Burası çok güzel bir turist şehri olur. Yolcular için güzel oteller yapmak lazımdır. Ama güzel otel deyince lüks bina kastetmiyorum. Temiz olmalıdır. Gelecek misafir burada rahatça uyuyabilmelidir. O zaman burası sanatoryum gibi bir yer olur."* demişti. Bunun üzerine Vali Kıcıman hâlihazırda belediyenin bir otel işletmekte olduğunu ve bu otelin turistlerin aradığı bütün özelliklere sahip bulunduğunu ifade etmişti. Devam eden görüşmeler sırasında İnönü'ye Bolu'nun bir merkezî meydandan çıkacak 6 yol istikametinde genişleyeceği ve meydanın ortasına büyük bir heykel dikileceği ifade edilmişti. Su işleri hakkında yönelttiği sorulara karşılık İnönü suyun şehrin merkezine 8 km'lik bir mesafeden geldiğini öğrenmişti. Bu doğrultuda şehir planına göre Nafia Vekâleti'nin hazırlıkları neticesinde 100 bin liralık bir maliyetin öngörüldüğü *"su getirme projesi"*ni incelemişti.[39] Konu ile ilgili olarak: *"Bolu'nun güzelliğini göstermeyen susuzluğudur. Burası, bol su ister. Güzel çam ağaçları tozdan görünmüyor."* diyerek görüşünü ortaya koymuştu. Belediye reisine yönelttiği: *"Bol su lâzım, bir de yolcular için temiz ve ucuz otel…"* şeklindeki ifadeleriyle de yapılması gereken çalışmalara yön çizmişti. İnönü bu sırada pencereden dağları kaplayan muazzam çam ormanlarına bakarak: *"Burada, son derece rahat uyunur."* demiş ve Bolu ormanlarının ferah havasının misafirlerde uyandırdığı hissi dile getirmişti.[40] Bolu ormanları çeşit çeşit ağaçları ile Türkiye'nin en yoğun orman bölgesi idi. At yaylası, Karadere ve Seben ormanları heybetli çam ve köknar ağaçları, serin ve lezzetli suları ile Bolu'nun özgün değerleri arasında idi.[41] Cumhur reisinin de şehrin bu özelliklerini bizzat müşahede ettiği anlaşılmaktadır.

---

38 "Cumhur Reisimiz İnönü Şehirde Tetkikler Yaptılar", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 1, 4.
39 "Cumhur Reisimiz Bir Yurt Seyahatine Çıktılar", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, s. 7.
40 Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *Cumhuriyet,* S: 5473, 7 Ağustos 1939, s. 1.
41 Aker, *a.g.e.,* s. 28-29.

İnönü, 1927 ve 1935 nüfus sayımının Bolu'daki neticesini merak etmişti. Şehir nüfusunun 1927'de 7.500, 1935'te 9.800 civarında olduğunu ve hâlihazırda bu sayının 11.000'e kadar çıktığını öğrenince doğa güzelliği ile ön plana çıkmış bu şehir halkının nüfusunun azlığı hususunda hayrete düşmüştü. Buna cevap olmak üzere Bolu Milletvekilli Emin Yerlikaya: *"Etraf ormanlıktır; dağlıktır. Nüfus başına vasatî 10 dönüm arazi isabet ediyor. Hem ormancılık, hem çiftçilik müştereken yapılmazsa geçinilmiyor."* şeklinde bir cevap vermişti. Takiben İnönü şehrin genel manzarasına hâkim binalara bakarak: *"Şehri bir görelim."* demişti. Bu esnada belediye önünde kesif bir halk kitlesi toplanmış, cumhur reisini binadan ayrılırken coşkun bir tezahüratla selamlamıştı. İnönü ilk olarak belediye binasının tam karşısında bulunan Belediye Oteli'ni görmek istemiş ve söz konusu binaya girerek odaları, salonları ve banyo dairesini incelemişti. Belediye reisine bir misafirin yemekle beraber konaklamaya günde ne kadar ücret ödediğini ve şehrin dışından gelen olup olmadığını sormuştu. Buna cevap olarak bir kişinin günlük konaklama maliyetinin 2 lira olduğu, Ankara ve İstanbul gibi yakın ve büyük şehirlerden bile az sayıda misafir geldiği, genel olarak müşteri bulmakta zorluk çekildiği ifade edilmişti. Bu hususta Bolu'ya ulaşan yolların bozukluğunun önemli bir etken olduğu, bu münasebetle gelenin bir daha gelmediği, gelen misafirlerin de ya kaplıcaları ya da Abad köyünü tercih ettikleri belirtilmişti. İnönü, Bolu'nun turistik bir şehir olması doğrultusunda gayret sarf eden müteşebbislere de çeşitli sorular sorarak bu hususla çok yakından ilgilenmişti.[42]

Bu sırada öğle vakti saat 13.00'a doğru Mevhibe Hanım'ın da Bolu valisinin eşi Bayan Kıcıman ile vali konağından çıkarak Bolu şehrinde bir gezinti yaptığı görülmüştü. Hanımlara gittikleri yerlerde köylüler tarafından ayran ikram edilmiş ve çiçekler sunulmuştu. Yaverler, Mevhibe Hanım'ı daha yakından görmek amacıyla yanına sokulan Bolulular uzaklaştırmak istedikçe o bu duruma engel olmuş, halkın hatırını samimi bir şekilde sormuş ve beldenin çocukları ile ilgilenmişti.[43] Cumhur Reisi İnönü ise Belediye Oteli'ndeki görüşmelerinden sonra otomobille hareket ederek parti ve halkevi binasını ziyaret etmişti. Parti binası önünde toplanmış kadın, erkek, çoluk çocuk binlerce kişiden oluşan halk görmek istediği İnönü'yü tezahüratla karşılamıştı. Halkevi balkonuna asılan afişte, Türk İstiklâl Savaşı sırasında İkinci İnönü Muharebesi'nde elde ettiği başarıya yönelik olarak Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey'e Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği tebrik telgrafına atıfla: *"Türk'ün makûs talihini yenen Büyük İnönü, hoş geldiniz"* ifadesi yer alıyordu. Cumhur reisi halkın arasına karışarak şehre hâkim bir tepede inşa edilmiş bulunan parti ve halkevi bahçesini gezmişti. Vali, bu mevkiden etrafı izleyen İnönü'ye çevredeki binalar, köyler, ılıca ve fabrikalar hakkında bilgi vermişti. Bir aralık yaşlı bir kadın: *"Seni gökte ararken karşımda*

---

42 Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9.

43 Bilgehan, *a.g.e.*, s. 290; "Cumhur Reisimiz İnönü Şehirde Tetkikler Yaptılar", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 7.

buldum, şanlı evlâdım…" diyerek yaklaşmıştı. Aslen Erzurumlu olduğunu beyan eden yaşlı kadın, buraya muhacir olarak geldiklerini ve memleketlerine tekrar dönmek istediklerini dile getirmişti. Bu talebi dinleyen İnönü takiben halkın alkışları arasında parti ve halkevi binasına girmiş ve ziyaret programının en geniş vaktini burada geçirmişti. Toplantı salonu ve içtima odaları da dâhil olmak üzere her yeri ayrı ayrı gezmiş ve yetkililerle görüşmüştü. Binanın üst katında yer alan kütüphaneyi inceleyerek kütüphane memuruna vatandaşların okumaya olan ilgisi, yerli ve yabancı gazetelerin mevcudiyeti hakkında sorular sormuştu. Kütüphaneye günlük 20-30 okuyucunun geldiğini belirten memur, bu sayının hafta sonlarında biraz daha arttığını belirtmişti. Ayrıca kütüphaneye Ankara ve İstanbul gazeteleri ile ülkenin diğer şehirlerindeki matbuatın da alındığını, hatta burada Fransızca ve Almanca gazete ve mecmuaların da bulunduğunu vurgulamıştı. Her türlü yayının kataloglanarak dolaplara yerleştirildiğini ifade eden memur, arzu edenlerin tarama yapmak suretiyle bunları görevliden talep edebildiğini söylemişti. İnönü bunun üzerine katalogları da incelemiş ve yayınların okuyucular için daha görünür ve ulaşılabilir kılınmasını istemişti. Örneğin bir kısım yayının masaların üstüne yerleştirilebileceğini ifade etmişti. Okumanın önemi hakkında tavsiyelerde bulunan İnönü: *"Okumayı teşvik etmelidir. Çok kitabınız var. Hepsi de muntazam ve temiz muhafaza ediliyor. Fakat okumaya ayrılan yeriniz dardır. Bunu daha eğlenceli ve neşeli hâle sokmalıdır."* diyerek kültürel alanda icra edilen çalışmaların önemini vurgulamıştı. Halkevi kütüphanesinin zengin olmasından dolayı memnuniyetini dile getiren İnönü, kütüphanenin bulunduğu ikinci katın pencerelerinden bir süre yeşilliklerle bezenmiş Bolu manzarasını izlemişti. Başyaver Celâl Üner bunun üzerine karşıda görünen manzaranın Karadere ormanları olduğunu, bu silsilenin Karadeniz'e kadar uzandığını ve Bolu'dan Karadeniz'e otomobille geçişin mümkün olduğunu belirtmişti. Cumhur reisi bu suretle bütün binayı gezmiş, bir dahaki gelişinde yerini çok beğendiği bu binada kalacağını beyan etmişti. Bu münasebetle halkevi hatıra defterine: *"Bolu'da iyi günler geçiriyoruz."* Cümlesini yazmıştı. Ardından 3. kata çıkılmış, Parti Başkanı Şeref Sarıer burada balkona konulmuş hoparlörü göstererek radyo yayınlarının Bolu halkına bu şekilde dinletildiğini ifade etmişti.[44]

İnönü, parti ve halkevi binasından coşkun ve sürekli alkışlar arasında ayrılmış ve saat 16.00 civarında şehre 5 km mesafedeki kaplıcalar istikametine hareket etmişti. Yolculuk sırasında şehrin yakınındaki Küçük Kaplıca'yı görmüş ve incelemişti. Ardından Karacasu'daki kereste fabrikalarına uğramıştı. Ticaret Türk Anonim Şirketi (TİTAŞ)'nin fabrikasında kereste imalatı çalışmalarını takip etmişti. Görüşme sırasında Fabrika Müdürü Kâmil Bey, fabrikada işletme döneminde 120 amelenin çalıştığını, ancak ağaç yokluğu nedeniyle hâlihazırda faaliyetlerin durduğunu belirtmişti. Bu nedenle işletmeye hammadde olmak üzere ağaç satışı için orman işletmesinin kararının beklendiğini ifade etmişti. Fabrika müdürüne ameleye verilen ücreti soran cumhur reisi buna mukabil

[44] Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9; Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.

senede götürü olarak 200 lira verildiği cevabını almıştı. İnönü amele yemekhanelerini, bakkaliyeyi ve muayene odasını görmüş, fabrika müdürüne doktor istihdam edip etmediklerini sormuştu. Cumhur reisine doktorun haftada iki gün gelerek hasta ameleyi muayene ettiği cevabı verilmişti. Fabrikadan ayrılırken cumhur reisinin karşısına İsmet adında 5-6 yaşlarında bir küçük kız çocuğu çıkmış ve kendisine bir çiçek buketi vermişti. Fabrika bahçesinde ise ormanda yakalanmış birkaç vahşi hayvanın bulunduğu kafesler İnönü'nün dikkatini çekmişti. Burada ehlileştirilmiş dişili erkekli bir çift tilki, bir çift kurt, bir de ayı bulunmakta idi. İnönü, toplanmış olan amelelere ve halka veda ederek fabrikadan ayrılmıştı.[45] Kendisine refakat eden erkân ile yakın mevkideki Seben dağının sık ormanında kısa süreli bir gezinti yapmıştı. Burada bir subaşında durmuş ve kendisine su ikram edilmişti. Rast geldiği dağ köylüleriyle sohbet etmiş, bu münasebetle kendisine köyün bir mektebe ihtiyacı olduğu, zira çocukların nahiye merkezindeki mektebe gitmek durumunda kaldıkları bilgisi verilmişti. Yolda ilerlerken karşısına çıkan bir kereste fabrikasına daha uğrayan İnönü, takiben şehre dönerek orta mektebi ziyaret etmiş ve mektep hakkında bilgi almıştı.[46]

Bolu'da Muhtelif Heyetlerle Görüşmeler

Bolu ve çevresinde inceleme faaliyetlerini kapsayan yoğun gündüz programının ardından akşam saat 19.00'a doğru vilâyet konağına dönen İnönü, burada da halk ile temaslarına devam etmişti. Bu münasebetle Gerede, Düzce ve Akçakoca'dan gelen heyetler ile Bolu merkezindeki esnaf ve çiftçileri dinlemişti. Her kesimden halkı temsil eden bu heyetlerin açıkça dile getirdikleri sorunlar ve talepler hakkında geniş çaplı olarak bilgi alan İnönü'nün hasbihaller sırasında bizzat not tuttuğu hususlar da olmuştu.[47]

Bu çerçevede İnönü ile görüşmek üzere Gerede'den gelen heyet Gerede Belediye Reisi İhsan Yalçın ile Parti Reisi Faik Doğan'dan oluşuyordu. Söz konusu heyet Gerede ahalisinin demirci, marangoz ve semerci gibi küçük sanat erbabından oluştuğunu, bunların ürünlerini satacak pazar imkânlarının kısıtlılığını ifade etmişti. Örneğin kasabada 4 bakırcı mevcut ihtiyaçları karşılayabilecek iken 10 bakırcının faaliyet gösterdiği görülmekteydi. Saraç esnafı ürünlerini satmak üzere Bolu'ya, demirci esnafı ise Kızılcahamam ile Bayındır'a götürmekteydi. Yalçın, küçük sanat erbabının meslek bilgilerini artırmak üzere bir mektebe ihtiyaç duyduğunu dile getirmişti. İnönü'nün yöredeki dokumacılık faaliyetleri hakkındaki sorusu üzerine de Yalçın,

---

45 Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9; Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.

46 Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.

47 "Millî Şef Bolu'da Halkla Temaslarına Devam Ediyor", *Akşam*, S: 7469, 7 Ağustos 1939, s. 1, 6; "Millî Şefin Dünkü Tetkikleri", *İkdam*, S: 23300, 7 Ağustos 1939, s. 1-3; "Millî Şef Dün Bolu'da Çiftçi ve Esnafın Dileklerini Dinledi", *Son Posta*, S: 3241, 7 Ağustos 1939, s. 1, 11; "Cumhur Reisimiz Bolu'da Tetkiklerde Bulundu", *Vakit*, S: 7750, 7 Ağustos 1939, s. 1, 3; "Millî Şefimiz Bolu'da Halk Mümessillerini Kabul Etti", *Tan*, S: 1443, 7 Ağustos 1939, s. 1.

mekteplerde pek olmamakla birlikte köylerde dokumacıların bulunduğunu, ancak Kastamonu dokumalarının Gerede'dekilere nispeten daha kaliteli olduğunu ve rağbet gördüğünü vurgulamıştı. Köylü ipliği pamuk halinde almakta, evinde eğirip dokumakta ve kendi dokuduğu kıyafetleri giymekte idi. Köylünün pazardan bir şey almaya maddi imkânı yoktu. Diğer yandan Yalçın, köylülerin yün ipliğini ellerindeki iptidai vasıtalarla üretmeye çalıştığından bahsetmişti. Bu durumda üretimi köylülere büyük zahmet veren yün ipliğinin pamuk ipliği gibi hazır paketler halinde satılması köylüleri geniş ölçüde rahatlatacaktı. Bu hususta konuşmalar devam ederken İnönü, ertesi gün Gerede'ye geleceğini ve köylüleri kendi yaptıkları kıyafetleri ile yerinde görmek istediğini söylemişti. Cumhur reisi, Yalçın'a Gerede kerestecilik hakkında sorular sormuş, Yalçın ise kerestecilik işlerinin devlet işletmesinin kontrolünde olmasının ve tomruğun devlet tarafından satılmasının Geredeliler için daha faydalı olacağını belirtmişti. 5 senedir belediye reisliği görevinde bulunduğunu beyan eden Yalçın'a gülümseyerek Gerede'de başarılı çalışmalar yapılıp yapılmadığını ertesi gün bizzat gözlemleyeceğini ifade etmişti. Gerede heyetinin diğer temsilcisine de mahsul durumunun nasıl olduğunu sormuş, o da 10 kadar köyü ve hatta kasabayı dolu vurduğunu, bu nedenle mahsullerin zarar gördüğünü belirtmişti. Bu sırada Vali Kıcıman'ın afetten zarar gören köylüler için Kızılay'ın 1000 lira kadar yardımda bulunduğunu beyan etmesi üzerine Yalçın bunun yeterli olmadığını ve hane başına çok az miktarda bir para düştüğünü vurgulamıştı. İnönü'nün ne gibi bir çözüm önerisi düşündüklerini sormasıyla Yalçın, paradan ziyade yiyeceğe ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişti. Konu Gerede'de görüşülmek üzere bu şekilde kapanmıştı. Bu konuşmalar sırasında Belediye Reisi Yalçın'ın göğsündeki istiklal madalyası İnönü'nün dikkatini çekmişti. Yalçın bunun üzerine İstiklâl Savaşı sırasında İnönü mevzilerinde yedek subay olarak 24. Tümen'in bölük kumandanlığını yaptığını ifade etmişti.[48]

Gerede heyeti ile yapılan bu görüşmelerin ardından Düzce heyeti kabul edilmişti. İnönü, Düzce Belediye Reisi İsmail Çakman, Tüccardan Fahri Göynük, Ragıp Sümer ve Parti Reisi Hikmet Algüloğlu'ndan oluşan Düzce heyetinin Bolu'ya 1,5 saatte geldiğini ve bu güzergâhtaki yol durumunun gayet iyi olduğunu öğrenmişti. Heyetle konuşmalar daha çok ziraat mahsullerinin satışı, harman makineleri ihtiyacı, ay çiçeği ve pancar ekimi konularına odaklanmıştı. İnönü Düzce'den gelen heyete ilk olarak mahsul durumu ile ürün fiyatlarını sormuş ve taleplerini dinlemişti. Heyet üyeleri Düzce'nin tütün memleketi olduğunu, tütün mahsulünün 1939 yılı itibariyle orta dereceli bir yapı arz ettiğini söylemiş ve: *"En ziyade tütüncülüğün para etmesini istiyoruz."* demişlerdi. Cumhur reisinin *"Nasıl para edecek?"* sorusuna: *"Serbest bırakılsın. İnhisar avans veriyor. Avans verdiği için rüçhan hakkı vardır. Hariçten gelen tacirler bu tütüne daha fazla fiyat vererek almaktan çekiniyorlar. Zira*

[48] "Cumhur Reisimiz İnönü Şehirde Tetkikler Yaptılar", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 4.

İnhisar İdaresinin kendilerine müşkülat çıkaracağından korkuyorlar. Sonra inhisar eksperleri de tahminlerinde bazen yanılıyorlar ve ikinci defa ekpertize yapılmıyor." şeklinde bir cevap verilmişti. İnönü bu cevabı veren Düzceliye ifadelerini çiftçi olarak mı, tüccar olarak mı beyan ettiğini, zarar görenin hangisi olduğunu sormuştu. Bu zat cumhur reisine bir çiftçi olarak hitap ettiğini ve zarar gören kesimin çiftçiler olduğunu söylemişti. İnönü, inhisar idaresinin avans verdiği köylünün ürününü almaya mecbur olup olmadığını, almaması gibi bir keyfiyetin bulunup bulunmadığını sormuştu. Buna mukabil çiftçi inhisar idaresinin çiftçinin ürününü almayabildiğini ve dahası bu malların hariçten bir tacire satılmasında zorluk çıkarabildiğini beyan etmişti. İnönü'nün çiftçilerin daha uygun bir fiyat buldukları takdirde ürünlerini başkasına satıp satamayacakları doğrultusundaki sorusuna ise inhisar idaresinin rüçhan hakkının bulunduğu, diğer alıcıların inhisar idaresinin verdiği fiyatı geçmesi gerektiği, ancak tacirlerin, inhisar idaresinin kendilerine zorluk çıkarmasından korktukları için mahsullere fazla fiyat vermekten çekindikleri doğrultusunda bir cevap verilmişti. Bu gelişmeler üzerine inhisar memuru toplantıya davet edilmiş ve cumhur reisi konu hakkında ortaya çıkan şikâyeti anlatarak: *"Köylüye avans vermiyormuşsunuz. Rüçhan hakkınız var. Ama köylü daha müsait bir alıcı bulursa satamıyormuş. Serbest bırakmıyormuşsunuz."* demişti. İnhisar memuru bunun üzerine kendilerinin *"nâzımlık"* görevi yaptıklarını, köylünün menfaatini her şekliyle gözettiklerini, bu çerçevede köylülerin ürünlerini fazla para verene satabildiğini ve bu konuda zorluk çıkarmadıklarını ifade etmişti. İnönü Düzcelilere, inhisar memurlarının ne gibi zorluk çıkarttıklarını ve diğer alacaklıların idareden çekinme sebeplerini sorunca heyet: *"Eğer tacir, inhisarın avanslılarından mal alırsa manipülasyon ve transfer muamelelerinde müşkülât görüyor. Bu sebeple avanslılara pey vermekten çekiniyorlar."* cevabını almıştı. İnönü diğer alıcıların inhisar idaresi ile karşı karşıya gelmek istemediğini anlamıştı. Bu nedenle inhisar idaresinin hususi bir müessese olmayıp, devletin bir müessesesi olduğunu vurgulamıştı. Çiftçiler, inhisar idaresinin kendi ihtiyaçlarını bir an önce karşılamak için çiftçileri elde tutmak yolunu takip ettiklerini, bunun için de türlü yollara başvurduklarını, tütünlerine inhisar idaresi tarafından uygun fiyat verilmeyince çiftçinin fiyat ayarlaması yapmak üzere talep ettiği ikinci bir *"ekspertiz"*e de izin verilmediğini ifade etmişti. İnhisar memuru ise köylünün hiçbir engellemeye tabi tutulmadığını, itiraz hâlinde fen memurlarının tütünleri ikinci bir muayeneden geçirdiğini belirtmişti. Buna karşılık olay tam olarak aydınlanmamış ve Düzceliler ikinci muayeneyi yapanın da inhisar memurları olduğunu, bu nedenle teşkil edilen heyette hariçten bir iki mütehassısın daha bulunmasını istemişlerdi. İnönü bunun üzerine: *"Bunlar söylendiği zaman İnhisarlar Vekili şöyle diyebilir, 'Fiyatı tahmin ediyorum. Eksik tahmin edildiğini farz etsek bile, zürraı serbest bırakıyoruz ve daha fazla fiyatla alacak olana satabilir.' Şimdi halledilecek nokta budur: İnhisar idaresi tütünün serbest fiyatla satılmasına gizli, aşikâr tesir yapıyor mu?"* demişti. İnönü, buna karşılık inhisar memuru tarafından bir tesirde bulunulmadığına dair bir cevap alsa da Düzceliler: *"Bu fikri başka türlü de ispat edebiliriz. İnhisar*

idaresi bu sene zürraa verdiği avanslı tütünlerden zürra tarafından satılmamış olanlara bu ay içinde haciz koyarak avansını tahsil etmeğe kalkıyor ve tütünler yok pahasına gidiyor." demişlerdi. İnönü, avans verilmeyen çiftçilerin de bulunduğunu, onların da ürününü hangi fiyatla sattıklarının belli olduğunu, ancak şikâyet noktasının tam anlaşılamadığını beyan etmişti. İnhisar memuru bunun üzerine bazı çiftçilerin tütünlerini kaçağa arz ettiklerini, yalnız mevcut ay içinde 25 olay olduğunu, iyi mahsulün kaçağa sarf edilip de geride düşük kaliteli ürün kalınca idarenin ikinci bir tahmin yapmak zorunda kaldığını, doğal olarak mevcut ürünlere eski fiyatın verilemediğini ifade etmişti. Bunun üzerine karışık bir duruma işaret eden anlaşmazlıktan ötürü İnönü meselenin merkezden daha etraflı bir şekilde tahkik edilmesini önermiş, bu öneri de çiftçiler tarafından kabul görmüştü. İnönü, bundan sonra bir yıl içinde 2 milyon kg tütün mahsul edildiğini, bunun da 1,5 milyon kg'sinin inhisar idaresi tarafından alındığını öğrenmişti. Bu doğrultuda ihracatın nerelere yapıldığı hakkında bilgi almış ve heyete teşekkürlerini bildirmişti.[49] Belediye reisi, Düzceliler adına köylünün harman makinesi istediğini bildirmişti. Zira ilçede daha önce şahıslara ait 3 harman makinesi bulunmakla birlikte bunlar eskidiğinden dolayı kullanılamaz hale gelmişti. Dahası bunların köylüler tarafından kiralanması söz konusu idi ve bu durum köylüleri maddi sıkıntıya sokuyordu. Heyet ayrıca mahsullerinin nakli için demiryolu talebinde bulunmuştu. Düzce'de buğday, arpa, tütün, mısır, darı ve fasulye ekimi söz konusu idi. Hatta ayçiçek ekimi de yapılarak bundan yağ üretiliyor ya da süs bitkisi olarak yararlanılıyordu. Düzce mümessilleri Düzce'de şeker pancarı ekiminin de desteklenmesini ve Bolu'da bir şeker pancarı fabrikası kurularak bunun değerlendirilmesini talep etmişti. Vali Kıcıman ile bu teklifi değerlendiren İnönü şimdilik bunun makul bir girişim olmayacağı kanaatine varmıştı. Mümessiller Düzce'de mısır üretiminin iyi durumda olması nedeniyle açılacak bir glikoz fabrikası ile üretilecek mısır mahsullerinden ticari anlamda da istifade edilebileceğini dile getirmişti. İnönü görüşme esnasında Düzce'nin cıvar vilayet ve ilçelerle ticari ilişkilerini de sormuş, Vali Kıcıman Düzce'den Bolu'ya sebze ve karpuz gönderildiğini ancak Düzcelilerin Bolu'dan herhangi bir ürün almadığını ifade etmişti.[50]

Takiben İnönü tarafından Akçakoca'dan gelen heyet kabul edilmişti. Heyet Akçakoca Belediye Reisi Cemal, Halkevi Başkanı Rifat, Parti İdare Heyeti Azası Osman Nabi'den oluşuyordu. Heyet üyeleri Akçakoca'dan Düzce'ye gelirken otomobillerinin yolda hafif bir arıza yaptığını, Bolu'ya yarım saat gecikmeyle 2,5 saatte geldiklerini söylemişlerdi. İnönü bunun üzerine yolun durumunu sormuş, henüz tamamlanmadığı cevabını alınca: *"Akçakoca'yı görmek isterim. Denizden mi, karadan mı gidilse daha enteresan olur?"* sorusunu sormuştu. Kendisine karadan gidilmesinin daha uygun olacağı cevabı verilmişti.[51] Bunun yanı sıra Akçakoca'da az miktarda kereste üretimi yapıldığı,

---

49 Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9.
50 "Cumhur Reisimiz İnönü Şehirde Tetkikler Yaptılar", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 4.
51 Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9.

bunun da Zonguldak'ın ihtiyaçlarını temin için gönderildiği ifade edilmişti. Heyetin fındık üretimi ve ihracatı ile yol işlerine özellikle önem verdiği görülmüştü. İlçede 3-4 fındık fabrikasının bulunduğu, bunların iç pazardan ziyade dış pazara sunulduğu, Amerika Birleşik Devletleri'nin önemli bir alıcı ülke olduğu ve yöre halkının 20 yıldır fındıkçılık işinden müreffeh bir hale geldiği ifade edilmişti. Ancak fındık için bir *"eksper"* temin edilmesi yapılan üretimin daha iyi değerlendirilmesini sağlayacaktı. Cumhur reisi kendisine sunulan fındık numunelerine bakmış ve beğenmişti. İlçede temiz durumda olan kuyu suyu kullanılmaktaydı. İnönü'nün devam eden soruları doğrultusunda, ilçenin elektrik ihtiyacını karşılamak üzere hayata geçirilmesi planlanan bir projeden bahsedilmişti. Projenin 36 bin liraya Belediyeler Bankası'ndan borçlanılarak hayata geçirileceği, ancak bütçe imkânlarının 12 bin lira olduğu belirtilmişti. 5 sınıflı 2 ilk mektebin bulunduğu Akçakoca'da toplam 5 muallimle eğitim verildiği, toplam 700 talebenin okuduğu bu mekteplerin beldenin eğitim ihtiyacını karşılamadığı vurgulanmıştı. Altyapı imkânlarının uygun olduğu beldede bir de orta mektep inşası talebinde bulunulmuştu. Buna ek olarak Düzce-Akçakoca yolunun merkezin yardımları ile ıslah edilmesi istenmişti. 1934'te ilçeye dönüştürülmekle birlikte Akçakoca'da adliye teşkilatının genişletilmediği, bu münasebetle bir yaş tashihi talebi için bile diğer beldelere gidildiği ve buradaki sulh hâkimliğinin asliyeye çevrilmesindeki gereklilik dile getirilmişti. Sahilde polis teşkilatı kurulması da beklentiler arasında idi.[52] İlçede Ziraat Bankası'nın bir şubesinin açılması vatandaşların işlerini kolaylaştıracaktı. Bir hükümet doktoru ile bir eczanenin bulunduğu beldede eczane belediyenin imkânları ile faaliyetine devam ediyordu. Bunun yanı sıra bir dispanserin açılması elzemdi. Halkevi, hükümet konağı ve parti binasının ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda da cumhur reisinin desteği beklenmekteydi.[53]

İnönü, bundan sonra vilayet merkezinden çeşitli kesimleri temsilen gelen halkı kabul etmişti. Vilayet halkının başlıca meşgale alanlarından biri olan *"orman amenajman işi"* ile mobilyacılık ve mensucat meseleleri hakkında konuşulmuştu.[54] Bu şekilde Bolu'dan Demirci Abdullah Gürses, Terzi İhsan Polatlı, Manifaturacı Hüseyin Tosun, Marangoz Necati Babayiğit ve Bolu Ticaret Odası Reisi Muzaffer Samur kabul edilmişti. Bu vatandaşların her biri muhtelif taleplerde bulunmuş; bu arada orman kanunun uygulanması hususu bahse konu olmuştu. İlk olarak söz alan Muzaffer Bey 1937'de yürürlüğe giren *"Orman Kanunu"*nun Bolu'da henüz bir devlet işletmesi teşkilatı kurulamadığından halkın ihtiyaçlarını gidermek hususunda bir takım sorunlara neden olduğunu iddia etmişti. Bunun üzerine çağrılan orman müdürü, mühendislerin Abant ve Kerem Ali ormanlarında çalıştığını ve sonbaharda halkın ihtiyacı olan tomrukları bu ormanlardan temin edebileceğini söylemişti. Muzaffer Bey'in bu

---

52 "Millî Şef Bolu'da Halkla Temaslarına Devam Ediyor", *Akşam*, S: 7469, 7 Ağustos 1939, s. 6.
53 "Cumhur Reisimiz İnönü Şehirde Tetkikler Yaptılar", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 7.
54 "Millî Şef Bolu'da Halkla Temaslarına Devam Ediyor", *Akşam*, S: 7469, 7 Ağustos 1939, s. 6.

sorun üzerinde ısrarla durması üzerine orman müdürü vaktiyle bölgenin baştanbaşa ormanlarla kaplı olduğunu ve mevcut 130 kadar hızarın keyfi girişimlerin sonucu olarak ormanı erittiğini ifade etmek durumunda kalmıştı. İnönü, Bolu'da görüştüğü herkesin ormanın kıymetini bildiğini, bunun memnuniyet verici olduğunu, ancak halkın sıkıntılarını gidermek üzere orman meselesine esaslı bir çözüm bulmak gerektiğini dile getirmişti. Muzaffer Bey, harmanlarda süpürge olarak kullanılan çam dallarının bile orman mefhumuna dâhil sayılarak yasaklandığını ileri sürmüştü. Bu nedenle söz konusu süpürgelerin fiyatlarında aşırı artışlar söz konusu olmuştu. Orman kanununun yanlış uygulanması bu gibi sorunlara yol açıyordu. Bu yanlışlıkları önlemek üzere orman işlerinin ehil ellere teslim edilmesi talep edilmişti. Yıllık 130 ton tiftik ve 82 ton yün ihraç eden bu bölgede bir mensucat fabrikası tesisinin kamuoyuna faydalı olacağı dile getirilen hususlar arasında idi. Bu münasebetle köylünün 20-30 kuruş ücretle iş aradığı halde bulamadığı, oysaki Bolu'da birçok fabrikayı işler kılacak hammaddenin mevcut olduğu, örneğin kibrit ve kâğıt fabrikalarının kurulabileceği belirtilmişti. Bundan sonra Bolu'da bir telefon santralinin tesisi istenmişti. İnönü, iletişim konusuna değinerek telefon teşkilatının ne durumda olduğunu, Ankara ve İstanbul ile görüşme imkânlarını sormuştu. Ankara telefonunun açık olduğu ve 15-20 gündür kapalı olan İstanbul telefonunun da henüz açıldığı arz edilmişti. Bu doğrultuda Bolulların mülhakat ve nahiyelerle konuşmalarını temin edecek bir telefon şebekesinin ihdası arz olunmuştu. Bundan sonra Manifaturacı Hüseyin Tosun, Bolu'da fabrika tesisi ile köylüye iş bulunması ricasını tekrarlamıştı. Demirci Abdullah ise Bolu'da 25 kömür ocağının bulunduğunu, buna karşın kömür yüzünden ciddi sıkıntılar çekildiğini, daha önce 2 çuvalını 25 kuruşa aldıkları devrik ağaçların budaklarından yapılmış kömürü hâlihazırda bulamadıklarını, özellikle son bir aydır büyük bir sıkıntı içinde olduklarını ifade etmişti. Aralarında ehliyetli ve yetkin kişilerin bulunduğunu, ancak bu kişilerin çoluk çocuklarını bırakıp dışarıya çalışmaya gitmek zorunda kaldıklarını, bu nedenle de zanaatlarının köreldiğini dile getirmişti. İnönü bu aşamada orman müdüründen izahat istemiş, Müdür Vekili Zakir Tuna henüz odun kömürü başvurusunda bulunan bir kişinin olmadığını, bu durumdan da odun kömüründen istifadenin az olduğunun anlaşıldığını belirtmişti. Tuna'ya göre, daha önce ucuz olması ve rüsum bulunmaması nedeniyle odun kömürü alıcılar tarafından talep görmekteydi. Demirci Abdullah bunun üzerine Orman Dairesi'nde fen memuru eksikliğinden şikâyet etmişti. Bu nedenle fakir bir köylünün odun kömürü temini için bir fen memurunu ikna etmek üzere gidip gelmek suretiyle dört ay uğraşması gerekiyordu. Memur sayısının azlığı Tuna tarafından da doğrulanmıştı. Hatta ilgili mercilere memur temini hususunda birçok resmî talepte bulunulmuştu. İnönü benzer bir mesele ile Kastamonu'da karşılaştığını kaydetmiş, Demirci Abdullah'a işlerin en yoğun olduğu zamanı ve maden kömürü kullanımı hususundaki düşüncelerini sormuştu. Demirci Abdullah maden kömürünün de ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduğunu ancak pahalıya mâl olması ve vesait yokluğu nedeniyle kullanışlı olmadığını ifade etmişti. İnönü bu konudaki

sohbete biraz daha devam ettikten sonra Marangoz Necati Bey'e yönelmişti. Bu sanatı Bursa'da öğrendiğini beyan eden Marangoz Necati, yaptıkları mobilyaların başka yerlere nakilleri sırasında örselendiğini ileri sürmüş ve bir şimendifer hattının şehir için gerekliliğini dile getirmişti. İnönü, marangozdan şehirde yalnız 3-5 marangoz bulunmakla birlikte köylerde bu meslekle iştigal edenlerin sayısının daha fazla olduğunu, her köyde bir demircinin de bulunduğunu öğrenmişti. Manifaturacı Hüseyin Tosun ise Sümerbank fabrikalarının 16-18 ve 20 numaralı iplik yaptığını, dikişleri için ince gelen bu ipliklerin yerine işlerine yarayacak olan 6-10 numara arası iplik üretilmesi hususunu cumhur reisine iletmişti. Bunların yanı sıra Bolulular tam devreli bir de lise istemekteydi.[55]

Cumhur reisi saat 21.00'a doğru Bolu'da yeni yapılacak hastanenin ve altı oklu anıt meydanının maketlerini incelemişti. Ardından bahse konu heyetlere teşekkürlerini bildirerek veda etmiş ve güzergâhta toplanmış olan halkın arasından ikametine tahsis edilen vali konağına gitmişti. Bolu halkı cumhur reisini misafir ettiği o geceyi de neşe ve sevinç içinde geçirmişti. Şehirde fener alayı düzenlenmiş ve yer yer eğlenceler yapılmıştı. Bolu halkının misafiri İnönü seyahat programına göre ertesi sabah Gerede istikametine hareket edecekti. Oradan Kızılcahamam'a uğrayarak, güzergâhtaki halkın sorunları ile ilgilenecek ve Ankara'ya varacaktı.[56]

İnönü'nün Bolu'dan Ayrılışı ve Yeniçağa-Gerede Ziyaretleri

Cumhur Reisi İnönü'nün 7 Ağustos salı günü şehirden ayrılacağını haber alan Bolulular sabah erken vakitlerde vali konağının önüne toplanmıştı. İnönü ve Mevhibe Hanım saat 10.00'da kesif bir halk kitlesinin samimi tezahüratı ve alkışları arasında konaktan çıkmıştı. Cumhur reisi bu arada ihtiram kıtasını teftiş etmiş ve konağın bahçesinde toplanmış olan vilayet, belediye ve parti erkânı ile de tokalaşarak vedalaşmıştı. Hareket etmeden önce edindiği bilgiler doğrultusunda orman işlerinde görülen zafiyeti dile getirme gereği hissetmişti. Orman işlerinden sorumlu idareci; orman işleri, orman idaresi ve köylüler arasında cereyan eden sorunlara cevap olmak üzere kendisini tatmin eden bir malumat verememişti. Bu nedenle: "*Bir yer ki orman içindedir, halkı ormanla alakadardır. Fakat o yerin orman işlerinden mesul olan biri bu işler hakkında bana istediğim malumatı veremiyor. Bu hal idraksizlikten başka bir şey değildir. Çok üzüldüm."* diyerek bu hususta hayal kırıklığına uğradığını gizlememişti. Bu sırada bütün Bolu halkı Gerede'ye giden yol üzerinde idi. Esnaf teşekkülleri bayraklarıyla uğurlamaya katılmış, köylüler yer yer şosenin kenarına toplanmış, İnönü candan tezahürlerle uğurlanmıştı. Otomobillerine binen ve Gerede istikametinde ilerleyen kafileye Bolu'dan ayrılışı sırasında milletvekilleri, vali,

[55] Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9.
[56] Mekki Said, "Millî Şefin Seyahati", *a.g.m.*, s. 9.

belediye başkanı ve diğer yetkililer otomobil ve otobüsle Yeniçağa ve Gerede'ye kadar eşlik etmişti.[57]

İnönü Bolu'dan hareketinden yarım saat sonra, Bolu ile Gerede'nin arasında yol üzerinde Yeniçağa gölü adı ile anılan genişçe bir gölün kıyısında kurulan *"Yeniçağa"* nahiyesine ulaşmıştı. Halk burada da cumhur reisini coşkun bir şekilde karşılamıştı. İnönü, gölün kenarındaki küçük köşkte yarım saat kadar istirahatin ardından yöre halkı ile hasbihal etmişti. Eski adı *"Reşadiye"* olan Yeniçağa'da göl kenarına varıldığı zaman binlerce vatandaşın burada birikmiş olduğu görülmüştü. Göle doğru uzanan iskele bayraklar, dallar ve halılarla süslenmişti. Köylüler, İnönü'den bir kahve içmesini rica etmişti.[58] Cumhur reisi, eşi Mevhibe Hanım ile halkın arasında ilerlerken köylü kadınlardan oluşan bir topluluk *"Hoş geldin"* diye haykırıyordu. Bunlardan bir kısmının yüzü kapalıca idi. İnönü bu duruma: *"Hoş bulduk ama sizleri göremiyorum ki… Hep kapanmışsınız."* diyerek bir latifede bulunmuştu. Kadınlar bunun üzerine gülüşmüş ve hep birden yüzlerini açmışlardı.[59] İnönü iskeleye doğru ilerlerken etrafını saran Yeniçağalılardan 12 yaşındaki Abdullah Demirkol ile sohbet etmişti. Bu sırada gölün derinliğini sormuş, 20 metre kadar derinlikte olduğu cevabını alınca, bu teorik bilgiyi somutlaştırmak istemişti. Bu münasebetle: *"20 metreyi gösterir misin bana, şöyle yürü ve 20 metre ileride dur bakalım."* demişti. Çocuk bir asker gibi geri dönerek talim yürüyüşü ile ilerlemiş ve aynı ciddiyetle biraz ileride durmuştu. Çocuğun mesafeyi isabetli tahmini İnönü'yü memnun etmişti.[60]

Yeniçağa gölü suyu berrak ve temiz, içinde yabani ördeklerin, kazların, toyların ve angutların dolaştığı, Belediye Reisi Reşat Aker'in deyimiyle: *"Mehtapta müstesna bir letafet arz eden bir doğa parçası"* idi.[61] Gölün üstüne uzanan iskelede İnönü ve Mevhibe Hanım'a soğuk ayran ikram edilmişti. Cumhur reisi bir an duraklayarak karşı sırtları gözden geçirmişti. Sırtlar çıplaktı ve yakın dağlarda tek tük ağaç gözüküyordu. İnönü köylülere: *"Sizin köyünüzde orman yok mudur? İçinizde ağaçlıkların eskiden köye ne kadar mesafede olduğunu bilen var mı?"* demiş ve içlerindeki en yaşlı kişiye çocukluk dönemindeki orman sınırını sormuştu. Yaşlı vatandaş orman arazisinin 30 sene öncesine kadar Reşadiye gölü kıyılarına doğru uzandığını ifade etmişti. Hâlihazırda ise Garbi Aladağ'a kadar orman yok idi. Diğer yandan İnönü harita üzerinde incelemelere başlamış ve köy muhtarı Hasan Tandut'a da ormanın köye ne kadar mesafede olduğunu sormuştu. Aldığı 4 km cevabının ardından, bir senede ormanın ne kadar geri çekildiğini öğrenmek istemişti. Hâlihazırda olmamakla birlikte eski duruma göre yıllık ortalama 15-20 dakikalık bir

---

57 "Millî Şefimizin Dünkü Tetkikleri", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.
58 Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.
59 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *Cumhuriyet*, S: 5474, 8 Ağustos 1939, s. 1.
60 "Millî Şefimizin Dünkü Tetkikleri", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.
61 Aker, *a.g.e.*, s. 29-30.

mesafedeki orman örtüsünün tahrip edildiği cevabını almıştı. Böylece çam ormanları ile dolu olan bölgenin bir kısım bilinçsiz insanın etkisiyle bozkır halini aldığı ve orman sınırının geri çekilmesine neden olduğu anlaşılmıştı.[62] Bu durumun: *"Ormanlar yurdun hazineleri ve ilk safta gelen refah kaynaklarıdır. Ağaç ve ormanını sevmeyen vatanını da, yurdunu da sevmez. Bu sevgiyi göstermeyen millet kurumaya mahkûmdur."*[63] düşüncesine sahip İnönü için üzücü bir görüntü arz ettiğine hiç şüphe yoktur. İnönü, tam bu sırada yüzlerce köylü gencin soyunup göle atladığını görmüştü. Yüzerek iskeleyi kuşatan gençler cumhur reisini alkışlamışlardı. İnönü köylülere gölde yüzüp yüzmediklerini sormuş, buna küçük büyük bütün köylülerin sabah akşam gölde yüzebildikleri cevabını almıştı. Bu cevap İnönü'yü memnun etmişti. Yeniçağalıların kıyafetleri de İnönü'nün dikkatini çekmişti. Yöre insanı hemen hemen aynı tür ve renkte kıyafet giyiyordu. Bu köylülerden birinden kıyafetinin 3 senelik olduğunu, bunların gömlek, pantolon ve kuşak da dâhil olmak üzere koyunlarının yününden imal edildiğini, bunları evde kadınların dokuduğunu ve yerli ürünler olduğunu öğrenmişti. Ancak güz işi yani sonbahar harmanı nedeniyle biraz yıpranmış olan bu kıyafetlerin yalnızca çalışırken giyildiği, çarşıya gidilirken temiz kıyafetlerin tercih edildiği belirtilmişti. İnönü köylüler yanından ayrıldıktan sonra etrafındakilere: *"Doğru söylüyorlar. Doğru söyleyince mesele kalmaz. Daima doğruyu söylemeli"* demişti. Bu sırada nahiye merkezindeki kadınlar da Mevhibe Hanım'a gölün durumu hakkında bilgi veriyorlardı. Misafirlere ayran, limonata, kahve ikram edilmişti. İnönü, 21 kilometrekare genişliğinde, 1050 rakımlı bu gölün kenarından ayrıldığı sırada binlerce insanın ağzından: *"Her zaman bekleriz, çok yaşa, var ol"* sesleri çınlıyordu. İnönü, Yeniçağalıların coşkun tezahüratı arasında Gerede'ye hareket etmişti.[64]

Yeniçağa'dan ayrılan İnönü'nün kafilesi öğle üzeri Gerede'ye varmıştı. Gerede, Esentepe'ye yaslanarak cephesini ovaya doğru vermiş şirin bir ilçe idi.[65] Bu sırada binlerce Geredeli, cumhur reisinin geçeceği yollar üzerine taklar kurmuş, misafirler için su, ayran ve kahve hazırlamış, heyecanlı bir bekleyişe geçmişti. Geredeliler cumhur reisini sevinç içinde karşılamıştı. Gerede'de halkla temaslarda bulunan cumhur reisi, köylülerin istek ve arzularını ilgi ile dinlemişti.[66] İnönü organize edilen program gereği maiyetiyle Gerede'ye hâkim bir mevkide bulunan *"Esentepe"*ye çıkmıştı. Kesif ve tezahürat hâlindeki halkın arasından ağır ağır Esentepe'ye doğru yoluna devam etmişti. Esentepe'ye gelince otomobilinden inen cumhur reisi halkın arasında gezerken zaman zaman yükselen *"yaşa"* avazları ve alkışlar sakin çamlığı çınlatmıştı.[67] Esentepe

---

62 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.*, s. 1.
63 Celâl Noyan, "Ormanlarımız Hakkında", *Broşür*, Bolu İli Yayınlarından S: 2, Bolu 1945, s. 3.
64 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.*, s. 1.
65 Aker, *a.g.e.*, s. 36.
66 "İnönü Gerede ve Kızılcahamam'da Halkı Dinledi", *Tan,* S: 1444, 8 Ağustos 1939, s. 1; Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.*, s. 1.
67 Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.

mevkii 1934'te Atatürk'ün ziyaretine kadar *"Ramazan Dede"* olarak anılmaktaydı. Atatürk, Bolu'ya seyahati sırasında Gerede'den geçmiş ve çok beğendiği bu mesire alanının adını Esentepe olarak değiştirmişti.[68]

İnönü tepeden etrafı derin derin süzmüş ve çamlar altında toplanmış halkın arasına girerek Esentepe'de kısa bir gezinti yapmıştı. Kısa süreli yürüyüşü sırasında bir yandan Belediye Başkanı İhsan Yalçın'dan Esentepe hakkında bilgi almıştı. Buna göre 14 tepeden oluşan bu mesire alanı 5 binden fazla çam ağacına sahipti. Bu sırada köyünden yaylaya giderken bir ağacın dibinde dinlenmek ve bir şeyler yemek üzere konuşlanan bir köylü ailesinin yanında durmuştu. Köylü kadın: *"Yaylada yetiştirdiğimiz buğdaydan yaptık. Yayla gömecidir"* diyerek önlerindeki pideden iki parça koparark: *"alın biraz"* diye İnönü ile Mevhibe Hanım'a uzatmıştı. Her ikisi de pideden alıp tatmıştı. Köylüler yörenin temiz ve taze havası içinde bu ekmeklerin bol miktarda tüketilebildiğini ifade etmişti. Bu mesire alanında tebdili hava için gelmiş aileler bulunuyordu. Kadınlı erkekli bir grup: *"Paşam, biz Gerede'nin Ankaralı misafirleriyiz. Hoş geldiniz."* demişti. İnönü, bu grubun üyelerinden Berber Hasan Tahsin ile eşine Ankara'ya göre Gerede'de masraf durumunu sormuş, ondan ayda 75 liraya 3 kişi geçinebildikleri cevabını almıştı. Belediye Reisi Yalçın'ın ifadesine göre buraya az bilinmesi, yolun uzaklığı ve tesisatın ancak yetmesi nedeniyle Ankara'dan senelik ancak 5-6 aile gelmekteydi. Yer bulamayanlardan şehirde kalanlar da olabiliyordu. Bu tepeye belediye tarafından ayda 10'ar liraya kiraya verilen küçük, 2 yataklı evcikler yapılmıştı. İnönü, Kaymakam Ramiz Batuk ve Belediye Reisi Yalçın'dan bu evlerin maliyetini sormuş, söz konusu yetkililerden bunların 500 liraya mal olduğunu öğrenmişti. Buna karşılık bu küçük konakların kiralama yöntemi ile kısa zamanda masraflarını çıkardığı ifade edilmişti. Kaymakam Batuk, tren yolu olması halinde Gerede'nin Ankara'nın sayfiye yeri haline geleceğini ve bundan ilçe halkının da geniş ölçüde istifade edebileceğini belirtmişti. İnönü de bunu tasvip ederek Vali Kıcıman'a: *"Bilhassa orta halli aileler için ucuz ve fevkalade tebdili hava yeri olur."* demişti. Misafirler yiyecek ve içeceklerini dışarıdan kolaylıkla tedarik edebiliyorlardı. Mesire alanında bir de lokanta bulunmaktaydı. Ayrıca büyük bir havuz inşa edilmişti. Belediye bu dinlenme tesisini genişletme planları üzerinde çalışmaktaydı.[69]

İnönü ile refakatindekiler öğle yemeğini Esentepe'deki havuzun kenarında hazırlanmış mükellef bir sofrada hasbihal eşliğinde Gerede hanımlarının da katılımıyla yemişlerdi. Yemekten sonra cumhur reisinin halk ile temasları devam etmişti. Kıyafet meselesi üzerinde duran İnönü, köylülerin elbiselerini incelemiş ve kumaşlarına bakmıştı. Bu sırada cumhur reisine Belediye Reisi Yalçın tarafından köylülerin iç ve dış giyeceklerinin tamamen yerli ürünlerden imal edildiği izah edilmişti.[70] Dikmenli köyünden Ali bunların

---

68 Evcin, *a.g.m.*, s. 150.
69 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.*, s. 1.
70 Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.

çarşıda satılmadığını, kullanıma göre değişmekle birlikte ortalama 2 sene kadar giyilebildiğini, 5-6 liraya mâl olduğunu, bunları evde hanımların dokuduğunu, dokuması için arşınına 3 kuruş fiyat biçildiğini, ipliği pamuktan kendilerinin eğirdiğini, pamuğun da Geyve, Akhisar ve civarından temin edildiğini ifade etmişti. Çoraplar ve elbiseler yöre kadınları tarafından yardım almaksızın yoğun bir çalışma ile 3-4 günde dokunabilmekteydi. Köylülerin iyi giyindiklerini belirten İnönü, Sümerbank'ın *"köylü elbisesi"* adı ile ucuz bir elbise ürettiğini vurgulayarak Dikmenli Ali'ye, Çoğullulu Osman'a ve Yağdaşlı Süleyman'a teker teker Sümerbank kumaşının Gerede'ye gelip gelmediğini sormuştu. Köylüler bu kumaşı Gerede'de görmediklerini beyan edince kaymakam manifaturacıların bu kumaşı ilçeye getirdiğini, ancak talep görmediğinden bir daha da getirmediklerini ifade etmişti. Köylülerden biri Sümerbank'ın bahse konu kıyafetleri arasında yalnız ceketin köylüler için uygun olduğunu, pantolonun günlük kullanımda veya at üstünde giymek üzere kullanışlı ve sağlam olmadığını ifade etmişti. Bu münasebetle köylülerin kendi diktikleri elbiseler daha kullanışlı görülmekte idi. Yaşlı bir köylü de kıyafetler için: *"Kadınlarımız bedenimize göre biçerler"* demişti. İnönü'nün kışlık palto giyip giymedikleri sorusu üzerine köylüler, buna ihtiyaç duymadıklarını zira kendi diktikleri kıyafetlerin yeterince sıcak tuttuğunu ifade etmişti. Cumhur reisi köylünün zirai faaliyetleri ile de ilgilenmiş; köylülere mahsul durumunu, meyve ağacı yetiştirip yetiştirmediklerini, bağ kurup kurmadıklarını sormuştu. Köylü zirai faaliyetlerin özellikle de patates ziraatının iyi durumda olduğunu, ancak bağ yetiştirmekte güçlük çektiklerini ifade etmişti. Köylüler: *"Erik, armut yetiştiriyoruz. Fakat kendi sarfiyatımıza göredir. Bağ yoktur. Tecrübe ettik, olmuyor. Meyve veriyor ama tatlılanmıyor. Sadece koruk oluyor."* demişlerdi. Bundan sonra Halim isminde küçük bir çocuk İnönü'den: *"5. sınıftan çıktım. Orta mektebe girmek istiyorum. Burada bir orta mektep açılmasını rica ederim."* demişti. Ardından Suat adında Geredeli diğer bir küçük çocuk ağlayarak İnönü'nün yanına yaklaşmış ve elini öpmek suretiyle: *"Babam öldü, annem fakir okutamıyor, beni yatılı mektebe verdirir misiniz paşam?"* demişti. Çocuk İnönü'nün soruları üzerine babasının Türk Ticaret Bankası'nda veznedar olarak çalıştığını, daha sonra müdürlüğe terfi ederek Safranbolu'ya gittiğini, Adapazarı'nda iken vefat ettiğini, hâlihazırda Gerede'de annesiyle yaşadığını ve kendileriyle dayısının ilgilendiğini anlatmıştı. İnönü'nün devam eden soruları üzerine 3. sınıfa geçtiğini, derslerine çok çalıştığını, yatılı mektebe başlarsa annesinin de kendisiyle geleceğini belirtmişti. Cumhur reisi küçük Suat'ın saçları okşamış ve yaverlerine adresini almaları talimatını vermişti. Halkın dileklerini bir müddet daha dinleyen cumhur reisi ile Mevhibe Hanım Esentepe'yi çok beğenmişti. Buradan ayrılırken intibalarını dile getirmek üzere takdim edilen belediyenin hatıra defterine cumhur reisi: *"Esentepe'de çok güzel vakit geçirdik; Gerede'yi çok sevdik."* satırlarını kaydetmişti. Bayan Mevhibe İnönü de bu satırların altına imza atmıştı. Bu mevkiinin geliştirilmesi hususunda kendisine talimat verilen Vali Kıcıman da deftere: *"Esentepe'nin imarı birinci vazifelerimizdendir."* şeklinde not düşmüştü. Esentepe'den ilçe merkezine inen

İnönü, Gerede Hükümet Konağı'nı ziyaret etmişti. Elektrik fabrikasını görmüştü. Gerede'nin mühim ihtiyaçları ve halkın dilekleri etrafında resmî erkâna cumhur reisi tarafından gereken talimat verilmişti. Takiben de Geredelilerin coşkun tezahürleri arasında Kızılcahamam'a doğru yola çıkılmıştı. Yol halk tarafından taklarla süslenmiş durumda idi. Bolu valisi, belediye reisi ve Bolu'dan gelen diğer yetkililer vilayet hududunda vedalaşmak suretiyle cumhur reisinin heyetinden ayrılmıştı.[71]

Ankara'ya Dönüş Yolculuğu

İnönü, beraberindeki heyet ile Kızılcahamam'a yaklaşırken Korkmazlı köyü yakınlarında Salim Er adlı bir delikanlının söz konusu heyeti karşılamak üzere köye doğru koştuğunu görmüştü. Bunun üzerine cumhur reisi delikanlıyı otomobile alarak sohbet etmiş ve köye birlikte girmişlerdi. Korkmazlı ahalisi köyün girişinde kurdukları takın önünde cumhur reisini alkışlarla karşılamıştı. Takın üstünde: *"İnönü Zaferi Zulme Atılan İlk Tokattır"* yazısı asılmıştı. Nihayetinde henüz tam olarak ikmal edilmemiş ancak iki yanında çamlı dağların yükseldiği bir boğazdan geçilerek saat 16.30'da Kızılcahamam'a varılmıştı. Burada da kesif bir halk kitlesi bayraklarla donanmış hükümet konağının önündeki caddede ve meydanda cumhur reisine: *"hoş geldin"* demiş ve *"var ol, sağ ol"* nidaları ile coşkun bir şekilde alkışlamıştı. Mevhibe Hanım'a güzel bir çiçek buketi takdim edilmişti. Köylü kadınlar yakından görmek ve konuşmak üzere Bayan İnönü'nün yanına koşmaktaydı. Bu sırada memurlar güvenlik kaygılarıyla tedbir olmak üzere bir köylü kadının Mevhibe Hanım'a yaklaşmasını engellemişti. Bu girişime engel olunduğunu gören Cumhur Reisi İnönü uzaktan: *"Niçin bırakmıyorsunuz hanımı, bırakınız görüşsünler"* şeklinde seslenmişti. İnönü'nün bu sözleri şiddetli bir alkış tufanı ile karşılanmıştı. Cumhur reisi halkın arasından ve halılarla döşenmiş bir yoldan yürüyerek hükümet dairesine girmişti.[72] İnönü diğer ziyaret mahallerinde olduğu gibi Kızılcahamam'da da halkla mühim temaslarda bulunmuş, köylülerin istek ve arzularını ilgi ile dinlemişti.[73]

Coşkun tezahüratta bulunan halkı kaymakam odasının balkonundan şapkasını sallamak suretiyle selamlamıştı. Ardından odaya çekilerek Ankara Vali Vekili Dilâver, Nafia Müdürü Aziz ve Kaymakam Hamdi Bey'den bazı hususlarda malumat almıştı. Örneğin Kaymakam Hamdi Bey Kızılcahamam'da yeni yapılan cezaevi binası ile Edirne'den buraya getirilen 11-18 yaşlarındaki çocuk mahkûmlar hakkında bilgi vermişti. İnönü, bu çocukların %65'inin *"katl"* suçu ile ıslahhaneye düşmüş olmaları hususu üzerinde özellikle durmuştu. İdari ve mülki yetkililerden yolların durumu ve yol programı gibi diğer hususlarda da izahat almıştı. Ankara-Kızılcahamam yolunun henüz tamamlanmamış 17 km'lik

---

71 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.,* s. 1.

72 "Millî Şefimizin Dünkü Tetkikleri", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.

73 "İnönü Gerede ve Kızılcahamam'da Halkı Dinledi", *Tan,* S: 1444, 8 Ağustos 1939, s. 1; Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.,* s. 1.

kısmının ihale edilmiş olduğunu ve kış mevsimine kadar şosenin tamamlanmış olacağını memnuniyetle öğrenmişti. Kızılcahamam'dan ayrılan İnönü Ankara'ya doğru ilerlerken yol üzerinde gittikçe artan bir tezahüratla uğurlanmıştı. Güzergâh üzerinde Akdoğan, Pazar, Kazan, Susuz köylüleri taklar kurmuş, kurbanlar kesmişlerdi. Cumhur reisi kendilerinden köyleri ve yolları hakkında bilgi almıştı. Kazan nahiyesi önünde eski Ankara Milletvekili Hatı (Satı) Çırpan Hanım'ın da içinde bulunduğu bir heyet elinde bayraklarla otomobilleri karşılamıştı. Ankara'ya doğru henüz tamamlanmamış yol üzerinde güçlükle ilerlenebilmişti. Susuz köyünden Ankara istikametinde ilerlenirken ot yüklü bir arabanın dar vaziyetteki yolu kapamış olduğu görülmüştü. Cumhur reisinin içinde bulunduğu heyet bu nedenle durmak zorunda kalmıştı. Arabayı Susuz köyünden Fatma Hanım ile oğlu Mehmet idare ediyordu. Cumhur reisi otomobilinden inip Fatma Hanım ile görüşmüştü. Fatma Hanım'ın arabası heyetin ihtimamlı nezareti altında yolun kenarına çekilmişti. Otomobillerin yolu açılmış ve İnönü'nün talimatı ile Fatma Hanım'ın arabası tekrar yola indirilmişti. Otomobiline binerek yola devam eden İnönü bu sırada Nafia Müdürü Aziz Bey'e Ankara-Kızılcahamam yolunun kışa kadar tamamlanması hususunda yeni talimatlar vermişti. Hatta: *"Kışın bu yoldan gene geçeceğim"* diyerek işin bizzat takipçisi olacağını ima etmişti.[74]

Saat 19.00'a yaklaşırken Etimesgut'u çevreleyen yoldan geçilmişti. Akköprü'nün başlangıcına varıldığı sırada İnönü kendisini karşılamak için bekleyen Başvekil Doktor Refik Saydam, diğer vekiller ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile görüşmek üzere otomobilinden inmiş ve bu zevatla teker teker tokalaşmıştı. Cumhur reisi Ankara'dan uzakta olduğu süre içinde iç ve dış politikada meydana gelen gelişmeler ve yapılan işler hakkında izahat istemişti. Bu arada Hariciye Vekilinden hususi olarak malumat istediği görülmüştü. Takiben köşke gitmek üzere otomobiline bineceği sırada Başvekil Saydam'a: *"Gerede'de Esentepe'ye uğradık. Fevkalade güzel bir sayfiye.. Bir tebdili hava yeri... Orada Ankaralıları gördük."* demişti. Doktor Refik Saydam: *"Fakat biz sizi Ayaş ve Beypazarı'ndan dönüyor biliyoruz."* demişti. Cumhur reisi İnönü gülümseyen bir çehre ile: *"Ayaş, Beypazarı derken Nallıhan'ı, oradan Mudurnu'yu görelim dedik, Abad gölüne geçtik. Bolu'ya gidelim dedik. Ansızın oldu. Fakat seyahatimiz çok iyi geçti. Çok istifade ettik."* şeklinde bir cevap vermişti.[75] Ulus gazetesi muhabirinin belirttiğine göre İnönü'nün karşılama heyetine ayrıca: *"Güzel yerler gezdim. Bolu'da ve Gerede'de tetkikler yaptım. Güzel mesireler haline gelebilecek birçok yerler gördüm. Bazıları için valiye söyledim."*[76] şeklinde bir ifadede bulunduğu anlaşılmaktadır. İnönü bu kısa süreli görüşmelerin ardından otomobiline binerek Çankaya'ya çıkmıştı. Bu suretle devletin zirvesi tarafından 6 Ağustos 1939 Cumartesi sabahı başlayıp 7

---

74 "Millî Şefimizin Dünkü Tetkikleri", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.
75 Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *a.g.m.*, s. 1.
76 "İsmet İnönü Yurt Seyahatlerinden Memnun Döndüler", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 1.

Ağustos akşamına kadar devam eden 2 gece 3 günlük seyahat tamamlanmış oluyordu.[77]

İsmet İnönü'nün Bolu Ziyaretinin Kamuoyundaki Yankıları

Cumhur Reisi İnönü, 5 Ağustos 1939 tarihinden itibaren 3 gün Ankara'nın ilçeleri ile Bolu vilayet merkezi ve ilçelerinde halkın arasında bulunmuştu. Bu inceleme seyahatinin hem cumhur reisi hem de halk için oldukça verimli geçtiği anlaşılmaktadır.[78] Cumhur reisinin Bolu seyahatine gerek yerel anlamda şehirde dönemin tek basın organı durumunda olan Bolu gazetesinin gerekse Türk millî basınının özel bir ihtimam gösterdiği görülmektedir. Bu münasebetle bahse konu basın organlarının görevlendirdikleri hususi muhabirlerle İnönü'nün Bolu seyahatini anbean takip ettikleri gözlemlenmişti.

Bolu gazetesi İnönü'nün şehre gelişini: *"Hoş Geldin! Büyük ve Kahraman Reisicumhurumuz İsmet İnönü"* manşetiyle halka duyurmuştu. İnönü'nün Bolu'daki görüşmeleri ve faaliyetleri gazete tarafından en ince ayrıntılarına kadar kamuoyuna aksettirilmişti. Bolu Memleket Hastanesi Başhekimi Dr. Lütfi Oğultürk Bolu gazetesinde kaleme aldığı bir makale ile Cumhur Reisi İnönü'nün Bolu'yu ziyaretini değerlendirmişti. Bolulların duygularına da tercüman olan bu makale aşağıda aynen aktarılmıştır:[79]

> "İnönü... Türk inkılabının başından sonuna kadar aynı enerjiyi muhafaza ederek Türk'ün kalbinde sarsılmaz ve oynamaz yer yapan Milli Şef İnönü Bolu'ya geldi. Millî gururun kırılmak üzere bulunduğu günlerde Atatürk'ün ilk elini uzattığı İnönü, Atatürk'e ayrılmaz bağlılığını onun son demlerine kadar göstermiş ve onun için içinde öz kardeş acısı duyan ilk insan olmuştur. İnkılabın hazırladığı masa başında, sonra beraber yürüdüğü ateşli yollarda, alevlerin sıçradığı harp meydanlarında, sulh ve selamet konferanslarında daha sonraları inkılabın her tekâmül safhalarında Atatürk ile el ele, baş başa ve can cana çalışan ilk insan yine o olmuştur. Atatürk inkılabının yaratıcısı yanında yapıcı olan bu büyük siyasî ve kumandan harp meydanlarında bir tarih yaratmış ve sulh masasında bu tarihî şeref kalemiyle imzalamış ve uzun seneler Başvekâlet yaparak tarih ve şerefi demir çemberler ve tüten bacalarla süslemiştir.
>
> Ordunun ve milletin bütün bir doğrulukla bağlandığı İnönü Bolu'ya şen bir çehre, zinde bir başbuğ sempatisi ile girdi. Gözlerinde 20 senenin bütün renkleri parlıyordu. Her an değişebilen bakışlarında, insanın en erişilmez uzaklığını kendine çeken bir kuvvet vardı. Dik ve beyaz başının her beyaz telinde tertemiz geçen, çalışının doğru ifadeleri ve kahraman-

---

77 "Millî Şef Dün Akşam Ankara'ya Döndüler", *Son Posta,* S: 3242, 8 Ağustos 1939, s. 1, 3; "Reisicumhurumuz Dün Ankara'ya Döndü", *Vakit,* S: 7751, 8 Ağustos 1939, s. 1; "Cumhur Reisimiz Bolu'dan Ankara'ya Avdet ettiler", *Türk Dili,* S: 4251, 9 Ağustos 1939, s. 1.

78 "Reisicumhur Dün Ankara'ya Döndüler", *Akşam,* S: 7470, 8 Ağustos 1939, s. 1; "Millî Şef Ankara'ya Döndüler", *İkdam,* S: 3300, 8 Ağustos 1939, s. 1.

79 "İnönü", *Bolu,* S: 1209, 10 Ağustos 1939, s. 1-2.

> lığının şahlanan mısraları vardı. Bolu'yu selamlayan gür sesinde 20 senedir halka ve orduya hitap eden mert ve dürüst ahengin başbuğlukla yükselen kükreyişi vardı. Bolu, bundan bir müddet evvel bir 17 Temmuz günü geçirdi.[80] Onun acısı içinde en dalgalı üzüntülerle kaynarken İnönü'nün gelişi buna sükûn verdi. Onun gelişi gününde döktüğümüz gözyaşlarımız Millî Şef'in teselli sunan varlığı ile silindi. Üç gün şeflerini gözleriyle, kalpleriyle kucaklayan Bolulular o gidince sanki bir rüyanın azlığından üzülür gibi uyandılar. Üç gün kaldı ve gitti. İçimizdeki bağa büyük bir sevgi ilmeği daha vurup kaldığı üç günde bize üçün en büyük rakamıyla can verdi. Şimdi Bolu giden babasını uğurladığı günde göreceği gelen bir çocuk gibi… Seven ve bekleyen…"

Bolu gazetesinde Cumhur Reisi İnönü'nün Bolu'yu ziyaretine ilişkin olarak Bolu halkından Necati Özçağlar'ın kaleme aldığı "Büyük Önderimize" adlı şiir ise şu şekilde idi:[81]

> "Bayrağın al kanına/Boyanan bu topraklar/Sizin kuvvetinizle/Sizin göz nurunuzla.
> Koyu bir karanlıkla/Kapalı olan o gün/Bir güneş gibi, yanan/Yeniden doğan adam.
> Güzel günleri bize/Yadigâr eden Ata/Ve onun arkadaşı/İsmet İnönü Paşa."

İnönü'nün Bolu seyahati yerel basının yanı sıra muhtelif yönleri ile millî basında da yer bulmuştu. Örneğin Gazeteci ve Yazar Yunus Nadi (Abalıoğlu) Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında İnönü'nün Bolu ve havalisine yaptığı kısa süreli seyahati çok faydalı olarak değerlendirmişti. Buna göre İnönü'nün yaptığı alışıldık seyahatlerden olarak memleket ve halk bir kez daha yerinde görülmüş ve vatandaşların sorunları bizzat kendilerinden dinlenmişti. Nadi, *"millete hizmetten hayati bir zevk duyan İnönü"*nün Bolu halkı tarafından büyük sevinç ve heyecanla karşılandığını ifade etmişti. Bu vesileyle İnönü Bolu'da hayatın içinden meselelerle ilgili olarak muhtelif heyetlerle görüşmüştü. İklim özellikleri ve doğal güzellikleri ile dikkat çeken Bolu'da susuzluk sorununun bizzat İnönü tarafından dile getirilmiş olmasını hayretle karşılayan Nadi, soruna yine bizzat İnönü tarafından el atılması hususunda duyduğu memnuniyeti dile getirmişti. Esasında İnönü'nün Bolu'da gözlemlediği bu sorun az bir istisna ile bütün ülkenin içinde bulunduğu büyük bir meseleye işaret etmekteydi. Bolu da dâhil olmak üzere Anadolu coğrafyasının sunduğu imkânlardan; yeraltı sularından ve akarsulardan istifade edilerek bütün ülkede su sorununun çözümü için önemli bir hamle yapmak mümkündü. Bu şekilde zirai ve ticari faaliyetlerin gelişmesi ile iktisadi hayatın bir bütün olarak canlanması

---

[80] 17 Temmuz 1934 tarihinde Bolu'yu ziyaret eden Atatürk'ün hatırasını yâd etmek üzere takip eden yıldan itibaren her 17 Temmuz günü Bolu'da *"Atatürk Günü"* olarak kutlanmaya başlanmıştır.

[81] Yılmazer, *a.g.m.*, s. 1.

mümkün olabilecekti. Nadi, Düzce'de tütün mahsulü sorununun hâl yoluna girmesini de memnuniyet verici bir haber olarak değerlendirmişti. Ormanlarla çevrili olmasına rağmen Bolu'da görülen kömür sıkıntısının giderilmesi konusunda ise hem orman idaresi tarafından halkın mağdur edilmemesi hem de ormanların korunması yolu ile bir çare bulunabilirdi. Ormandan intifada serbestlik, ormanların tahribine yol açtığı gibi bunu önlemek üzere alınan geçici tedbirler de halkı bazı yerlerde orman üretim faaliyetlerinden mahrum edebiliyordu. Buna karşılık Nadi, İnönü'nün idaresinde bilgi ve azimle bütün bu sorunların üstesinden gelinebileceğini vurgulamıştı.[82]

Siyasetçi ve gazeteci kimliği ile ön plana çıkan Burhan Belge de Ulus gazetesinde İnönü'nün Bolu seyahatini değerlendirmişti. Cumhur reisinin bu seyahat vesilesiyle Bolu'nun güzelliklerini bizzat gözlemlediğini ve halkın dertlerini dinlediğini ifade etmişti. Belge'ye göre İnönü'nün seyahatini hafta sonuna denk getirmesinin de bir sebebi vardı. İnönü'nün bizzat deneyimlediği üzere Ankara'da çalışan ülke insanı ailesi ile hafta sonunu Bolu'nun göllerinde, dere kıyılarında, subaşlarında ve ormanlarında değerlendirilebilir ve hafta başında işinin başına dönebilirdi. Ankara ile İstanbul'un arasında özel bir konumda bulunan ve doğal güzellikleri ile dikkat çeken Bolu'nun yıllardan beri vatandaşlarını geçindirebilecek istihdam alanları yaratamaması ve bu nedenle Bolulların iş yapmak ve geçimini temin etmek üzere şehir dışına gitmek zorunda kalması oldukça düşündürücü idi. Belge, Bolu'nun Osmanlı döneminde de kapanan tezgâhları, iflas eden elişleri ile istismara uğrayan şehirler arasında bulunduğunu vurgulamıştı. Oysa Bolu Köroğlu gibi bir halk şairini yetiştiren, halk kültürü ve geleneksel değerleri ile önem arz eden yurt köşelerinden biri idi. İnönü de bu seyahatini bizzat söz konusu hususları yerinde incelemek üzere gerçekleştirmişti. Doğal güzellikleri ile ön plana çıkan şehri yalnız iç turizme açmak için değil, ülke sathında gerçekleştirilen büyük inşa hamlesine katmak için de bu seyahatin önem arz eden yönleri vardı. Belge; şehrin çalışma, kazanma, yaşama zorluklarını tespit ve tedavi etmekle bu işe başlanabileceğini vurgulamıştı. İnönü'nün bu seyahati ile artık Bolu'nun hem ülke ekonomisine katılması hem de ikmal edilecek yolları ile yurttaşların ziyaretine açılması hususunda ciddi bir başlangıç yapılmıştı.[83]

Ulus gazetesinin bir diğer yazarı Kemal Ünal da cumhur reisinin cumartesi günü Ankara'dan ayrılarak yol üstündeki kasaba ve köy halkları ile temas içinde Bolu'ya yaptığı seyahati ele alan bir başka gazeteci olmuştu. Bolu'da İnönü'nün iki gün yoğun bir çalışma içinde bulunduğunu, gidiş ve dönüş istikametlerinin farklı olmasının da inceleme sahasını biraz daha genişlettiğini vurgulamıştı. Seyahat süresince halkın her yerde gösterdiği coşkun tezahürler *"Millî Şef"*e derin bağlılığı ve başarılacak işler hususunda inancı bir daha ispat etmişti. İnönü yakın dönemde yaptığı seyahatler münasebetiyle

---

82 Yunus Nadi, "Cumhur Reisimizin Bolu'yu Ziyareti", *Cumhuriyet,* S: 5474, 8 Ağustos 1939, s. 1, 7.

83 Burhan Belge, "Talihli Bolu", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.

Kastamonu ve Zonguldak muhitinde köylü ve kasabalılarla üretim şekilleri, mahalli sanatlar, geçim şartları ve giyim durumları üzerinde konuşmuştu. İstanbul'da ise muhtelif iş zümrelerinden vatandaşları dinlemişti. Bu minvalde Bolu seyahatinde de merkez ve ilçe halkıyla, esnaf ve tüccar ile muhitin özellikleri bağlamında icra edilen sosyal, kültürel ve iktisadi faaliyetlere temas etmişti. İnönü halkın içine karışarak halkçı idarenin idamesi hususundaki hassasiyetini göstermişti. İnönü'nün samimi duyguları ve icraatı halkın memnuniyetine sebep olmuştu. Cumhur reisinin sorunların çözümüne yönelik olarak halkı işin içine ortak etmek suretiyle verdiği istikamet hızlı bir şekilde uygulamaya geçirilmekteydi. İnönü'nün halkevinde okumanın önemine temas etmesi, ormanların korunması hususuna dikkat çekmesi, Türk köylüsünün iyi ve temiz giyinmesi ve kıyafetlerinin olabildiğince ucuz bir şekilde temini konusunu dile getirmesi Ünal'ın seyahatle ilgili dikkat çektiği hususlar arasında yer almaktaydı. Köylünün sosyal, kültürel ve iktisadi hayata daha etkin bir şekilde katılımı hususunda bazı alışkanlıkların değiştirilmesi konusunda da halkevlerine yeni vazifeler düştüğü anlaşılmaktaydı. Yine Ünal'ın vurguladığı üzere İnönü inceleme gezileri münasebetiyle ziyaret ettiği bölgelerde Atatürk'ün kaybının yarattığı üzüntüyü bir nebze de olsun dindirmek üzere geniş bir teselli kaynağı oluyordu. Bu, Cumhur Reisi İnönü'nün halk nezdindeki saygınlığını artırıyor ve onun idaresinde geleceğe güvenle bakmanın samimi bir ifadesi anlamına geliyordu.[84]

Vakit gazetesinde Asım Us ise İnönü'nün Bolu gezisi sırasında halkla ziraat faaliyetleri hususunda yaptığı temasları temel alan bir yazı kaleme almıştı. Bu münasebetle İnönü ile görüşmek üzere Düzce'den Bolu'ya gelen heyet tütün satışının serbest bırakılması talebinde bulunmuş, ürünlerinin ancak bu şekilde kazanç sağlayacağını belirtmişti. Zira heyet, inhisar idaresinin tütünlere avans verdiğini, bu nedenle hariçten gelen tüccarın inhisar idaresinin kendilerine transfer ve manipülasyon işlerinde çıkarabileceği zorluktan dolayı idareden daha fazla fiyat vererek tütünlerini almaktan çekindiğini ifade etmişti. Bu görüşleri hayretle karşıladığını belirten Us, esasen tütün üreticilerini tüccar anlaşmalarına karşı korumak için bizzat üreticiler tarafından talepte bulunulduğunu belirtmişti. İnhisar idaresinin satış işleri ile ilgilenerek ve üreticilere avans vererek her ihtimale karşı garantili müşteri tavrı takınmasının üreticilerin lehine bir durum olduğunu vurgulamıştı. Us'a göre, üreticilerin inhisar idaresinden avans almak gibi bir zorunluluğu da yoktu. Eğer avans alınıyorsa idarenin tütün üreticilerinin ürünlerini, verdikleri avansın karşılığı olarak kontrollerinin kaçınılmaz bir sonuç olduğunu; avans alınmadığı takdirde ise üreticilerin istedikleri yerden kredi alabileceklerini, bu suretle de ürünlerini istedikleri tüccara satabileceklerini belirtmişti. İnhisar idaresinin manipülasyonuna ilişkin şikâyetlerin ise üreticiden değil alıcı tüccardan gelmesinin daha beklenebilir bir durum olduğunu vurgulamıştı. Buna karşılık inhisar idaresinden: *"avans versin de mahsul satışı zamanında yalnız verdiği parayı istesin, ürünün kime ve kaça satılacağına*

[84] Kemal Ünal, "Bolu Günleri", *Ulus*, 9 Ağustos 1939, s. 1, 6.

müdahale etmesin" şeklinde bir talepte bulunulabileceğini, ancak bu şekilde bir talebin gerçekleştirilebilmekle birlikte tütün üreticileri için faydalı olmayacağını ifade etmişti. Zira tütün tüccarı piyasada üreticiden tütünü ucuza alabilmek için bir takım suni girişimlerde bulunabilir, mesela fiyat kırmak üzere aralarında anlaşmak gibi çeşitli yollara tevessül edebilirdi. Bu münasebetle yine Us'a göre, inhisar idaresinin avans verdiği ürünler için tayin edilen fiyattan daha aşağı bir meblağa satış yapılamaması piyasayı düzenleyici ve üreticileri korumaya yönelik bir uygulama idi.[85]

Sonuç

İsmet İnönü 1920'de Millî Mücadele'ye fiili olarak katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya geçerken bir er kıyafeti ile ilk kez geldiği Bolu'ya 1939'da cumhur reisi sıfatıyla ikinci kez gelme fırsatı bulmuştur. 3 günlük seyahat programı kapsamında Bolu merkezi hedef bölge olarak belirlenmiş olmakla birlikte bunun için Ayaş, Beypazarı, Haymana, Mudurnu, Bolu, Yeniçağa, Gerede, Kızılcahamam ve Kazan gibi uzun bir güzergâh takip edilmiş ve geniş bir coğrafyada incelemelerde bulunulmuştur. Bu durum bahse konu seyahatin önem derecesini artırmıştır.

Seyahatin zamanlaması açısından iki temel husus dikkat çekmektedir. İlk olarak seyahat İnönü'nün cumhur reisi seçilmesinin ardından gerçekleştirdiği ilk yurt içi seyahatler arasında yer almaktadır. İnönü bu suretle Atatürk'ün bıraktığı yerden görevi devralan ve halka moral aşılayan kudretli bir devlet adamı portresi çizmiş, cumhuriyete sadık bir idareci olarak inkılapların yakın takipçisi olacağını halka bizzat hissettirmiştir. Bütün dünyada siyasi ve askerî hareketliliğin arttığı İkinci Dünya Savaşı'na giden bir dönemde gerçekleşmesi ise Bolu seyahatinin ikinci önemli özelliğini teşkil etmektedir. İnönü, Bolu da dâhil olmak üzere bu süreç içindeki söz konusu seyahatleri vasıtasıyla ülkenin iktisadi koşullarını, potansiyellerini, ülke insanının moral durumunu ve devletten beklentilerini bizzat ve yerinde gözlemleme fırsatı bulmuştur.

Cumhur reisine söz konusu seyahatinde eşi Mevhibe Hanım ile önde gelen devlet erkânının eşlik etmesi seyahatin kapsamının genişliği ve önemi hakkında bilgi vermektedir. Bu münasebetle mülki, askerî ve yerel idareler, parti ve halkevi yetkilileri ziyaretlerin gerçekleştirildiği resmî makamları teşkil etmiştir. Bunun yanı sıra seyahatin asıl önem arz eden yönü halkla ilgili olan kısmı olmuştur. İnönü seyahati sırasında halkın içine karışmış, halkla hemhal olmuş ve hasbihallerde bulunmuştur. Memleketin ve ülkenin fertleri ve mukimi olarak esnaf, köylü, işçi, memur, talebe, kadın, erkek her yaştan ve her kesimden vatandaşın veya halk temsilcisinin sorunlarını ve taleplerini büyük bir dikkat ve ilgiyle dinlemiştir. Vatandaşlar devlet reisine gayet rahat ve açık bir şekilde önemli gördüğü hususlarda bildiklerini, duygularını, düşüncelerini, şikâyetlerini ve taleplerini aksettirmiştir. İnönü'nün memleketin genel durumu ile ilgili

---

[85] Asım Us, "Memlekette Tütün Satışı Serbest Değil mi?", *Vakit,* S: 7751, 8 Ağustos 1939, s. 1, 10.

sorunların yanı sıra fertlerin kişisel sorunları ile de yakından ilgilendiği görülmüştür. Yanındaki erkânın ve yaverlerinin sürekli aldığı notlara ek olarak bazı hususlar hakkında bizzat kalemi defteri alıp not tutması İnönü'nün halka duyduğu saygının bir göstergesi durumundadır. Böylece ülkenin içinde bulunduğu sorunları bizzat gözlemleme fırsatı bulan İnönü cumhur reisi sıfatı ve halkçı kimliği ile halkçı idarenin idamesi hususundaki hassasiyetini bir kez daha göstermiştir. Bu nedenle İnönü'nün samimi duyguları ve icraatı halkın memnuniyetine sebep olmuştur.

Şehrin iktisadi durumu, yol-su altyapısı ve hizmetleri, halkın zirai ve ticari faaliyetleri İnönü'nün odaklandığı temel konular arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra halkın eğitim durumu, sosyal ve kültürel faaliyetleri, giyim-kuşam tarzı da İnönü'nün üzerine eğildiği hususlara birer örnek teşkil etmektedir. Bizzat devlet reisinin muhatap olarak halkın içine karışması ve halkla temasları sorunların çözülmesi ve taleplerin karşılanması hususunda hızlı ve etkin adımların atılmasına sebebiyet vermiştir. Ayak sesleri duyulan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle yaşanabilecek olağanüstü gelişmelere karşı İnönü'nün halkın iaşesine yönelik iktisadi meseleler hakkında özellikle durduğu hissedilmektedir. Yerelde halledilebilecek meseleler hususunda yerel yöneticiler ve milletvekillerine talimat verilmiş, merkezde masaya yatırılması gereken konular ise icra vekilleriyle ele alınmak üzere Ankara'ya taşınmıştır.

Türk basını bu inceleme seyahatine özel bir önem vermiş ve bu nedenle görevlendirdikleri hususi muhabirler aracılığı ile seyahatin bütün safhalarını sütunlarına taşımıştır. Bolu yerel basınının yanı sıra Yunus Nadi, Burhan Belge, Asım Us gibi Türk basınının önde gelen kalemleri basın organlarında cumhur reisinin Bolu seyahatini muhtelif açılardan ele almıştır. Basında tartışılan meseleler böylelikle ülke kamuoyunun da dikkatine sunulmuş ve gündem yaratmıştır. Seyahat kapsamında meseleler muhite göre ele alınmış ancak ülke sathındaki benzer sorunlar için de değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu şekilde seyahat ülkenin genel durumunu çok yakından ilgilendiren birçok sorunun da gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur.

Şüphesiz ki İnönü'nün Bolu'ya teşrifi Bolu şehri için faydalı olduğu gibi Bolu halkının refah seviyesinin ve saadetinin artırılması doğrultusunda da önemli bir fırsat yaratmıştır. Seyahat bu münasebetle Bolu halkının birçok sorununun en yetkili merci tarafından ele alınması ve çözülmesi anlamına geliyordu. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak halkın İnönü'yü coşkun bir sevinç ve gurur ile karşıladığı görülmektedir. Cumhur Reisi İnönü'nün de Bolu seyahatini gayet memnun intibalarla tamamladığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (*CAB),* 490.1.0.0.293.1178.2.66.

2. Gazeteler

ABALIOĞLU, Yunus Nadi, "Cumhur Reisimizin Bolu'yu Ziyareti", *Cumhuriyet,* S: 5474, 8 Ağustos 1939, s. 1,7.

BELGE, Burhan, "Talihli Bolu", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.

"Bolu Dün Tarihî Bir Gün Yaşadı", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 1.

"Bolu'da İnönü Günü", *Cumhuriyet,* S: 6816, 6 Ağustos 1943, s. 3.

BOZKURT, Mahmut Esat, "İnönü'nün Etrafında Kaya Gibi", *Bolu,* S: 1226, 14 Kanûnuevvel 1939, s. 1-2.

"Cumhur Reisimiz Bir Yurt Seyahatine Çıktılar", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, s. 7.

"Cumhur Reisimiz Bolu'da Tetkiklerde Bulundu", *Vakit,* S: 7750, 7 Ağustos 1939, s. 1, 3.

"Cumhur Reisimiz Bolu'dan Ankara'ya Avdet ettiler", *Türk Dili,* S: 4251, 9 Ağustos 1939, s. 1.

"Cumhur Reisimiz İnönü Şehirde Tetkikler Yaptılar", *Ulus*, 7 Ağustos 1939, s. 1, 4, 7.

"Halk Partisi Büyük Kurultayının Toplantısında", *Bolu,* S: 1178, 29 Kanûnuevvel 1938, s. 1.

IŞITMAN, Tarık Ziya, "Yeni Bir Güneş ve Yeni Ufuklar Doğuyor", *Bolu,* S: 1189, 23 Mart 1939, s. 1.

"İnönü Gerede ve Kızılcahamam'da Halkı Dinledi", *Tan,* S: 1444, 8 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü", *Bolu,* S: 1209, 10 Ağustos 1939, s. 1-2.

"İsmet İnönü", *Bolu,* S: 1175, 8 Kanûnuevvel 1938, s. 1.

"İsmet İnönü Bolu'yu Şereflendirdi", *Vakit,* S: 7749, 6 Ağustos 1939, s. 1.

"İsmet İnönü Yurt Seyahatlerinden Memnun Döndüler", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 1.

Mekki Said, "Cumhur Reisimiz Dün Akşam Ankara'ya Avdet Etti", *Cumhuriyet,* S: 5474, 8 Ağustos 1939, s. 1, 9.

_____, "Cumhur Reisimiz Dün Memleket Seyahatine Çıktı", *Cumhuriyet,* S: 5472, 6 Ağustos 1939, s. 1-3.

_____, "Millî Şefin Seyahati", *Cumhuriyet,* S: 5473, 7 Ağustos 1939, s. 1, 9.

"Millet Meclisinin Tarihî Toplantısı", *Bolu,* S: 1173, 17 Teşrin-i Sânî 1938, s. 2-3.

"Millî Şef Ankara'ya Döndüler", *İkdam,* S: 23300, 8 Ağustos 1939, s. 1.

"Millî Şef Bolu'da Halkla Temaslarına Devam Ediyor", *Akşam,* S: 7469, 7 Ağustos 1939, s. 1, 6.

"Millî Şef Bolu'da", *İkdam,* S: 23300, 6 Ağustos 1939, s. 1.

"Millî Şef Bolu'da", *Tan,* S: 1442, 6 Ağustos 1939, s. 1.

"Millî Şef Dün Akşam Ankara'ya Döndüler", *Son Posta,* S: 3242, 8 Ağustos 1939, s. 1, 3.

"Millî Şef Dün Akşam Bolu'yu Şereflendirdi", *Son Posta,* S: 3240, 6 Ağustos 1939, s. 1, 11.

"Millî Şef Dün Bolu'da Çiftçi ve Esnafın Dileklerini Dinledi", *Son Posta,* S: 3241, 7 Ağustos 1939, s. 1, 11.

"Millî Şefimiz Bolu'da Halk Mümessillerini Kabul Etti", *Tan,* S: 1443, 7 Ağustos 1939, s. 1.

"Millî Şefimiz Bolu'ya Şeref Verdiler", *Ulus*, 6 Ağustos 1939, s. 1.

"Millî Şef Dün Bolu'yu Şereflendirdiler", *Akşam*, S: 7468, 6 Ağustos 1939, s. 1.

"Millî Şefimiz Zelzele Bölgesinde", *Cumhuriyet,* S: 7004, 15 Şubat 1944, s. 1, 3.

"Millî Şefimizin Dünkü Tetkikleri", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.

"Millî Şefin Dünkü Tetkikleri", *İkdam,* S: 23300, 7 Ağustos 1939, s. 1-3.

"Reisicumhur Dün Ankara'ya Döndüler", *Akşam,* S: 7470, 8 Ağustos 1939, s. 1.

"Reisicumhur İsmet İnönü'nün Millete Beyanatı" *Bolu,* S: 1174, 1 Kanûnuevvel 1938, s. 1.

"Reisicumhurumuz Dün Ankara'ya Döndü", *Vakit,* S: 7751, 8 Ağustos 1939, s. 1.

ÜNAL, Kemal, "Bolu Günleri", *Ulus*, 9 Ağustos 1939, s. 1, 6.

YILMAZER, Esat, "Hoş Geldin Büyük ve Kahraman Reisicumhurumuz", *Bolu,* S: 1209, 10 Ağustos 1939, s. 1.

3. Kitap ve Makaleler

AKER, Reşat, *Bolu Gezisi*, İstanbul Matbaacılık T.A.O., İstanbul 1949.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk (1919-1927)*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

ATEŞ, Ahmet Emre ve Onur Gökçeler, "12 Temmuz Beyannamesinin Gölgesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Yurt Gezileri", *İnsan&İnsan,* S: 21, Yaz 2019, ss. 477-492.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam,* C: II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2020.

BAŞ, Arda, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Karabük Ziyareti 1938, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2019, S: 7, ss. 99-111.

AKÇA, Bayram ve Osman Köse, "Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Muğla Vilayetine Yaptığı Geziler", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S: 26, 2011, ss. 85-93.

BİRLİK, Gültekin Kâmil, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Trabzon Ziyaretleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: XVIII, S: 6, Bahar 2018, ss. 295-322.

"Bolu", *Doküman*, Bolu Özel Sayısı, S: 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1939.

ÇELEBİ, Onur, "Taşradan Demokrasiye Açılan Kapı: İsmet İnönü'nün 14-26 Eylül 1947 Tarihli Yurt içi Gezisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 54, Aralık 2017, ss. 279-297.

ESKİ, Mustafa, *İsmet İnönü'nün Kastamonu Gezileri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1995.

ETİ, Usman, *Millî Şef İsmet İnönü'nün Güneydoğu Gezileri*, İstanbul 1940.

EVCİN, Erol, "Bolu Livası'na Dair Hatırâtın Millî Mücadele Tarihinde Kaynak Olarak Değerlendirilmesi", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatırât Uluslararası Sempozyumu / 25-27 Nisan 2018, (Adnan Menderes Üniversitesi ile Türk Tarih Kurumu işbirliğiyle)*, Aydın 2018, ss. 1-49.

_____, "Gazi Mustafa Kemal'in Bolu'yu Ziyaretleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S: 21, Bahar 2015, ss. 137-162.

_____, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013.

BİLGEHAN, Gülsün, *Mevhibe Çankaya'nın Hanımefendisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2019.

İNÖNÜ, İsmet, *Defterler 1919-1973*, Yayına Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.

_____, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.

"İnönü'nün Eşi Mevhibe Hanım ile Mudurnu'yu Ziyareti", *Mudurnulular Derneği Bülteni*, S:10, Kasım 2017, s. 31.

KARACAN, Ali Naci, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993.

KOCATÜRK, Utkan, "İsmet İnönü ile Bir Konuşma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: I, S: 1, Ankara, 1984, ss. 199-212.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

KONUKÇU, Enver, "Sine-i Millete İltica Eden Meclis-i Meb'ûsan-ı Osmânî Reisi Celâleddin Ârif Bey'in Ankara Yolculuğu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: X, S: 28, Ankara, Mart 1994, ss. 77-87.

NOYAN, Celâl, "Ormanlarımız Hakkında", *Broşür*, Bolu İli Yayınlarından S: 2, Bolu 1945.

TINAL, Melih, "İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu Ziyaretine İlişkin Gözlemler (6-13 Aralık 1938)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 10, S: 52, Ekim 2017, ss. 436-442.

TURAN, Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.

US, Asım, "Memlekette Tütün Satışı Serbest Değil mi?", *Vakit*, S: 7751, 8 Ağustos 1939, s. 1, 10.

YALÇIN, Durmuş ve Diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C: I, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

4. İnternet Kaynakları

"İsmet İnönü'nün Yurt içi ve Yurt dışı Gezileri", http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonunun-yurtici-ve-yurtdisi-gezileri/, Erişim Tarihi: 22.07.2021.

Ekler:

"İnönü'nün Bolu'yu ziyaretine ilişkin haber", *Bolu*, S: 1209, 10 Ağustos 1939, s.1.

"İnönü, Bolu Halkevi'ne girerken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s.7.

"İnönü Beypazarı'nda", *Akşam*, S: 7470, 8 Ağustos 1939, s.1.

"İnönü, Bolu Halkevi hatıra defterini imzalarken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s.7.

"İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım ile Mudurnu'yu ziyareti", *Mudurnululer Derneği Bülteni*, S: 10, Kasım 2017, s. 31.

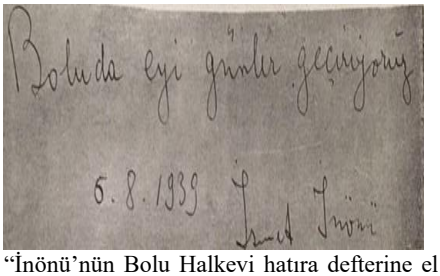

"İnönü'nün Bolu Halkevi hatıra defterine el yazısı ile düştüğü not", *Doküman*, S: 2, 1939, s. 60.

"İnönü'nün Bolu'da halk tarafından karşılanışı", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 7.

"İnönü, Bolu parti meydanında bir gezinti sırasında", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 6.

"İnönü, Bolu Valisi Naci Kıcıman ve Belediye Reisi Reşat Aker ile Bir Arada", *Doküman*, S: 2, 1939, s. 59.

"İnönü, Bolu Valisi Naci Kıcıman'dan izahat alırken", *Akşam,* S: 7471, 9 Ağustos 1939, s.6.

"İnönü, Bolu'da Askerî Mahfelin bahçesinde", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 6.

"İnönü'nün Bolu seyahatinden izlenimler: 1.Bolu ormanlarında incelemeler, 2. Küçük bir çocukla konuşurken, 3. Bir köylü ile hasbihal", *İkdam*, S: 23300, 9 Ağustos 1939, s. 3; Ayrıca bkz. *Son Posta*, S: 3243, 9 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü, Bolu ormanlarında bir gezintide", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.

"İnönü, Bolu ormanlarında incelemelerde bulunurken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 7.

"İnönü, Bolu ormanlarında incelemelerde bulunurken", *Bolu Gezisi,* s. 1.

"İnönü, Bolu'da orman yolunda belediye reisi ile yaprakları incelerken", *Doküman*, S: 2, 1939, s. 60.

"İnönü, Seben ormanlarında bir köylünün yol talebini harita üstünde inceliyor", *Cumhuriyet*, S: 5475, 9 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü, Yeniçağa halkını selamlarken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü, Bolu'da bir kereste tacirinin taleplerini dinliyor", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 6.

"Yeniçağa'da bir köylü cumhur reisine taleplerini bildiriyor", *Cumhuriyet*, S: 5475, 9 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü, Bolu ovasına bakarken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 7.

"İnönü, Yeniçağa halkıyla konuşurken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 7.

"İnönü'nün Bolu'dan hareketi sırasında askerî kıtayı teftişi", *Tan*, S: 1445, 9 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü'nün Gerede-Esentepe'de halk ile temasları", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 6.

"İnönü, Gerede Esentepe'de köylü elbiselerini inceliyor", *Cumhuriyet*, S: 5475, 9 Ağustos 1939, s. 1.

İnönü, Kızılcahamam'da halk arasında", *Akşam*, S: 7471, 9 Ağustos 1939, s. 1.

"İnönü, Esentepe'de kamp kuran Ankaralılarla", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 8.

"İnönü, Kızılcahamam'da halkı selamlarken", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 6.

"İnönü, Gerede'de halk arasında", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 7.

"İnönü, Kızılcahamam'da Ankara Nafia Müdürü'nden yollar hakkında izahat alıyor", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 6.

İnönü'nün Bolu vilayeti hududunda Bolu Valisi ile vedalaşması, *Doküman*, S: 2, 1939, s. 60.

"İnönü'nün Ankara'da karşılanması", *Cumhuriyet*, S: 5475, 9 Ağustos 1939, s. 7.

"İnönü, Ankara girişinde kendisini karşılayan Başvekil Doktor Refik Saydam ve vekillerle konuşuyor", *Ulus*, 8 Ağustos 1939, s. 1.

"5 Temmuz 1942 tarihinde Bolu'da İnönü Günü kutlamaları sırasında Öğretmen Tarık Ziya Işıtman söylev verirken", *CDA*, 490.1.0.0.293.1178.2.66.